

HET DRIEKONINGENSPEL

De Kerstspelen bestaan uit het Paradijsspel, het Kerstspel en het Driekoningenspel.

Het Herdersspel is een variant van het Kerstspel, speciaal voor de kleuters.

Deze tekst is opgesteld door Sanne Bruinier die getracht heeft uit alle perioden van de Nederlandse taalontwikkeling een dialect samen te stellen wat de stemming van het origineel uit het boerendorp Oberufer goed weet te benaderen.

Oberufer is het huidige Mostbrug (Hongarije) waar rond de 16^e eeuw veel Duitsers woonden die deze spelen als een groot cultureel evenement jaarlijks opvoerden.

Karl Julius Schröer, leraar van Rudolf Steiner, heeft rond 1850 de tekst van deze spelen opgeschreven, de oorspronkelijke muziek is verloren gegaan.

Rudolf Steiner heeft rond 1920 de Kerstspelen opgenomen in zijn Vrije School curriculum.

Oorspronkelijke uitgever:

Uitgeverij Zevenster

Hoofdstraat 181

Driebergen - Rijzenburg

Uitleg hoe dit boekje te gebruiken is:

STEEKWOORD

Hier staan meestal de namen van de speler(s) op dat moment

In dit blok staan AANWIJZINGEN hoe het spel er uit kan zien.

Voor bronvermelding en aanvullende informatie zie de "algemene aanwijzingen".

* voor de regelnummers staat de letter van de speler (E, M, B, K enz.)

Regel-
nr's *

In dit blok staat de te spreken tekst.

In dit blokje is de te spreken tekst zoveel mogelijk letterlijk in gewoon Nederlands vertaald (dus niet vrij vertaald en met veel hulp van de Duitse tekst)

Algemeen voorblad.....	1
Inhoudsopgave en uitleg boekje.....	2
Algemene aanwijzingen	3
Deel 1; Witte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Viligratia, Toneelknecht.....	5
Deel 2; Witte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Toneelknecht.....	11
Deel 3; Witte kant en zwarte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Herodes, Lakei, Toneelknecht.	14
Deel 4; Zwarte kant: Herodes, Lakei, Kaifas, Pilatus, Jonas, Duivel. Toneelknecht.	18
Deel 5; Witte kant: Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Maria, Jozef en Toneelknecht.	25
Deel 6; Zwarte kant en witte kant: Engel, Maria, Herodes, Lakei, Hoofdman, Krijgsknecht, Jonas (verkleed als vrouw), Duivel en Toneelknecht.	32
Alle liederen samengevoegd.....	42
Kleding en attributen	43

DEEL 1, 2, 3, 4, 5 en 6	Dit boekje is opgedeeld in deel 1-6. Hier een overzicht van in welk deel een stuk van je rol staat. Alle liederen staan achteraan nogmaals. De letters achter de spelers staan voor de regelnummers. Je zou deze vakjes kunnen markeren om je tekst snel terug te kunnen vinden. Hieronder een schema waar je globaal je tekst kunt vinden.						
	DEEL 1 3Koningen zien ster	DEEL 2 3Koningen ontmoeten elkaar	DEEL 3 3Koningen naar Herodes	DEEL 4 Herodes+ schriftge- leerden	DEEL 5 3Koningen in de stal	DEEL 6 Herodes kinder- moord	LIEDJES Alle liederen nog eens
ENGEL (E)	X	X	X		X	X	X
MELCHIOR (M)	X	X	X		X		X
BALTHASAR (B)	X	X	X		X		X
KASPAR (K)	X	X	X		X		X
PAGIE (P)	X	X	X		X		X
VILIGRATIA (V)	X						X
JOZEF (J)					X		X
MARIA (A)					X	X	X
HERODES (H)			X	X		X	X
LAKEI (L)			X	X		X	X
HOOFDMAN (N)						X	X
KRIJGSKNECHT (T)						X	X
KAÏFAS (F)				X			X
PILATUS (U)				X			X
JONAS (J)				X		X	X
DUIVEL (D) = TONEELKNECHT	X	X	X	X	X	X	X
KOMPANIJ (Z)							
REGISSEUR	X	X	X	X	X	X	X
SOUFFLEUR	X	X	X	X	X	X	X

OPSTELLING	Bekijken of we de stoelen voortaan in een halve cirkel of in carré moeten zetten. Links vanuit de zaal speelt de zwarte kant, rechts de witte. Op een heel klein toneel overlappen ze elkaar.
POPPETJES	Poppetjes voor kindermoord ergens neerleggen (bij extern spelen deze verstoppen)
ATTRIBUTEN	Attributen Duivel en Pagie klaarleggen op de goede plaatsen.
KLEDING	Kleding en attributen in je eigen <u>doorzichtige</u> plastic zak vervoeren en opslaan.

ALGEMENE AANWIJZINGEN EN INFORMATIE OVER HET SPEL:

PARADIJSSPEL

Het Paradijsspel is een spel van verleiding wat je zelf op kunt lossen door de verleiding te weerstaan om bijv. dat papiertje op de grond te gooien of iets niet te stelen als je het graag wilt hebben. Voel wat het met je doet als je iemand anders zijn troep opruimt. De Duivel is hier Lucifer.

HERDERSPEL

Het Herdersspel is een spel van verkramping wat je zelf op kunt lossen door bijv. iemand de helpende hand te reiken. Doe dat eens spontaan en voel wat het met je doet. Het Herderspel komt uit het Lucasevangelie.

DRIEKONINGENSPEL WAAROM

Het Driekoningenspel is een spel van vernietiging of offeren (niet te verwarren met jezelf wegcijferen!) en dat kun je niet meer alleen oplossen. De Duivel is hier Ahriman. De Koningen offeren. Om tegenwicht te bieden aan het vernietigen heb je de hele zaal mensen nodig en nog veel meer. Bijv. in het geval van oorlog en geweld of in het geval van mensen die spullen van een ander kapot maken.

Het spel is doorspekt met angst te weten de angst om de macht te verliezen dus niet de angst die je hebt als je aan de rand van de afgrond staat of de angst bij die krokodil onder je bed. Wees niet bang om in te grijpen, de boze wereld wil dat we bang zijn. Stel die andere een vraag waarom hij dat doet, dat is ook vrijheid en het is anders dan veroordelen. Durf je wat te zeggen tegen degene die pest? Herodes wordt kwaad dat Maria zich ermee bemoeit. Een koning laat zich niet tegenspreken. Angst bepaalt vaak de keuzes die we maken. Iedereen heeft het slechte in zich en je kunt steeds opnieuw keuzes maken. De duisternis bestaat bij de gratie van het licht maar het licht heeft de duisternis niet nodig om te bestaan. Het Driekoningenspel komt uit het Mattheusevangelie.

SPREKEN EN TEKST KENNEN

Een goed spel krijg je door goed te articuleren, langzaam genoeg en voldoende hard te spreken zodat het publiek het kan verstaan. Ken ook je tekst zo snel mogelijk zodat je je op het spel kunt richten en de tekst van je hoofd naar je hart verhuist. Dan wordt het een krachtig spel en komen vaak die bewegingen en dat stemgebruik in je op, die Steiner bedoeld heeft, zodat er een levend spel ontstaat. Je kunt dus ook met je hart "harteloosheid spelen". Ook de zwarte kant speelt in dienst van het licht. Geen klucht spelen dus niet overdrijven. Een gebaar bij een woord in het echt is anders dan hetzelfde gebaar op het toneel (die is groter). Je leert je tekst beter als je het in een context kunt plaatsen en als je weet wat het betekent. Daardoor is het boekje aanmerkelijk dikker geworden dan de vorige versie maar ruimer van opzet.

DE REGIE

Op het voorblad staat "aanwijzingen" en bewust niet "regie". Te strakke regie geeft een dood spel. Natuurlijk is het niet de bedoeling een ander spel te maken dan dat door Rudolf Steiner bedoeld is, dus "geen versinsel van onslieën". "Het enige goede spel" bestaat echter niet. Op sites, waar je het niet zou verwachten, geeft Balthasar Mirre in plaats van Kaspar en laat de Lakei zich niet "omkopen" terwijl er in de Duitse tekst staat "geen mens zal mij doorsteken". In die zin is getracht alle zorgvuldigheid in acht te nemen om de Nederlandse versie zoveel mogelijk letterlijk in de geest van Sanne Bruinier te vertalen waarbij de Duitse tekst en de internetsites voor oude dialecten een grote hulp waren maar dat ook in dit werk fouten nog mogelijk zijn m.a.w. "'ck bid so wy quamen veuls te cort, 't ons niet en aengerekend wort"

BRONVERMELDING

Bronnen zijn: de vertaling van Sanne Bruinier van uitgeverij Zevenster, de Duitse tekst, eigen spel, aantekeningen, literatuur, diverse Duitse en Nederlandse woordenboeken en andere internetsites zoals <http://www.enzyklo.de>, [http](http://www.enzyklo.de)

://gtb.inl.nl, <http://www.encyclo.nl>. Zie hiervoor ook “de regie”.

- HOE SAMEN SPELEN** Reageer ook op de tekst van de anderen waarmee je in interactie bent. Luister wat ze zeggen en speel daar op in. Tegenwoordig moet vaak de stilte worden gevuld met muziek, beelden, smartphone-gebruik enz. Daarom moet de witte kant krachtig gespeeld worden en bovendien spreekt de zwarte kant het publiek meer aan. “Speel ook mee” als je geen tekst hebt. De mensen in de zaal gaan dat onbewust zien. Houd het bij jezelf. Heb respect voor de mening, de tekortkomingen en de grootsheid van de andere medespelers zodat deze zich veilig kunnen voelen. De kunst is ook om je ego in dienst te stellen van het spel en niet voor je eigen “gewin”. Daar wordt niet mee bedoeld dat je niet mag genieten van een compliment of dat je niet goed je best mag doen. Het is zelfs belangrijk dat je met plezier je rol speelt (daar kan een “profi” niet tegen op).
- SOUFFLEUR** Als je even de tekst niet meer weet wacht dan rustig tot de souffleur deze geeft. Dan merkt meestal niemand het.
- TOESCHOUWER** De toeschouwer is eigenlijk de 4e koning. Deze komt nooit aan bij de stal want hij helpt onderweg zoveel mensen dat hij 33 jaar te laat komt om Christus te ontmoeten. Maar hij hoort een stem die zegt “al wat jij gedaan hebt voor een dezer geringsten van mijn broeders hebt jij voor mij gedaan” en de 4e Koning sterft vredig voordat hij Christus in persoon zal ontmoeten.
- DENKEN, VOELEN, WILLEN** De basis van het Vrije Schoolonderwijs is het driedelig mensbeeld “denken, voelen en willen” en die kwaliteiten kun je alleen op aarde ontwikkelen. De hoogste vorm van denken is datgene wat “gedacht moet worden” in de wereld om als mensheid verder te komen. Dat representeert Melchior. Dat is iets anders dan het aardse denken waar meestal sprake van is. De hoogste vorm van voelen is de onvoorwaardelijke “Liefde” door een stap terug te doen en zonder jezelf weg te cijferen. Dat representeert Balthasar. De hoogste vorm van willen is de “moraliteit”, datgene wat in de wereld gebeuren moet door handelen. Dat representeert Kaspar. Met het denken wordt het voelen verwoord, ondersteund. Met het willen wordt het voelen omgezet in daden. Echte samenwerking dus. Denken, voelen en willen mogen niet geïsoleerd optreden!
- TONEELKNECHT** Afwijkend van wat we altijd spelen is de Duivel als Toneelknecht. Dat blijft precies zoals we gewend zijn behalve dat de Toneelknecht te herkennen zou kunnen zijn aan een sjerp die over zijn schouder hangt. Hij wordt ook in dit boekje “Toneelknecht” genoemd op de momenten dat hij geen Duivel is. Dit komt uit Eindhoven en dat zag er goed uit. We hoeven dit niet over te nemen maar het is ook duidelijk voor de speler zelf als hij zijn rol leert.
- HOOFDPERSOON** Ieder die aan de drie Kerstspelen meedoet, als speler of als regisseur, zou doordrongen moeten zijn van liefde en eerbied voor het Jezuskind. De hoofdpersoon van deze spelen is onzichtbaar voor het oog, maar hij moet beleefbaar zijn in elk woord, in elke stap, in elk gebaar. In het Driekoningenspel gaat het niet zozeer om het kind maar om de Christus (dus na de doop in de Jordaan), dit in tegenstelling tot het Paradijs spel en het Herdersspel.
- STEMOEFENINGEN** Klanken produceren op de k, de r, de m, enz. Verder zinnen spreken als:
Doe die deur daar dicht (duidend),
Neem nooit natte noten nee na na (afwijzend)
Lammeren lopen licht en luchtig (sympathie)
Ruisende reden rolden langs de ramen (vragend)
Kom korte krachtige kerel (antipathie)
Bij brede boten blijven bouwen (denkend)

DEEL 1
WITTE KANT

Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Viligratia, Toneelknecht. De Engel leidt het spel in en de Koningen zien onafhankelijk van elkaar de ster die hen de weg wijst.

KOMPANIJ

Er wordt op de deur geklopt en de kompanij komt zwijgend binnen, lopend via het middenpad door het publiek. Ze gaan links vanuit de zaal gezien het podium op en lopen in de maat naar hun stoelen. De volgorde: 1 Engel, 2a Melchior, 2b Balthasar, 2c Kaspar, 3 Pagie, 4 Viligratia, 5a Jozef, 5b Maria, 5c kindje Jezus, 6 Herodes, 7 Lakei, 8a Hoofdman, 8b Krijgsknecht, 9a Kaïfas, 9b Pilatus, 9c Jonas, 10 Duivel. Er is een spiegeling in de spelers te weten: 1-10; 2-9; 3-7; 4-8; 5(c)-6.

ENGEL

Extra informatie: De Engel als boodschapper van de geestelijke wereld. Zij nodigt uit maar je bent vrij te volgen. Wij volgen de Engel. De Duivel dwingt om te volgen (Toneelknecht)

ENGEL

De Engel gaat naar het midden en naar voren en spreekt:

E1	'k Treet voor u luyden, zonder spot	<i>Ik sta voor u toeschouwers, zonder te spotten, met ernst</i>
E2	Goên avond saamen, gheve u God	<i>Goede avond/dag samen, wenst u God</i>
E3	Een goên avond ende gezegende tijd	<i>Een goede avond en een gezegende tijd</i>
E4	Mooch ons van daarboven syn toegeseyt	<i>Wensen wij dat dat ons van daarboven wordt toegezegd</i>

Publiek links en recht begroeten:

E5	Achtbaare, seer vroede, goetgonstige heren	<i>Geachte zeer wijze, goedgezinde heren.</i>
E6	Oock deugtsame vrouwen ende jonkvrouwen in alle ere	<i>Ook deugdzame vrouwen en jongedames met alle respect</i>
E7	Wilt altegaar niet euvel duyden	<i>Wilt u ons allen niet kwalijk nemen</i>
E8	Dat wij ons spel vertoonen voor u luyden	<i>Dat wij ons spel voor u als toeschouwer laten zien</i>
E9	't geen dat ghy voor uw ooght sult sien,	<i>Dat wat u ziet voor uw ogen</i>
E10	Is niet versinsel van onsiên	<i>Hebben wij zelf niet verzonnen</i>
E11	Noch ook van heidens uytgedocht	<i>En is ook niet door heidenen uitgedacht</i>
E12	Maar deur de heylighe scrift gebrogt.	<i>Maar het staat in de Heilige Schrift (gebracht)</i>
E13	Van hoe Christus quam, ons menschen ten troost	<i>Van hoe Christus kwam om de mensen te troosten</i>

eventueel gebaren naar links:

E14	Oock van d'albekende wyzen van oost	<i>Het gaat ook over de jullie bekende wijzen uit het oosten</i>
E15	Zij synder gekomen een varre toght	<i>Zijn hebben een lange reis (verre tocht) gemaakt</i>
E16	Zo als elck reyersman wel kennen moght	<i>Zoals elke reiziger die wel kennen kan</i>
E17	Zij synder nae Hierusalem geteghen	<i>De driekoningen zijn naar Jeruzalem gegaan (getogen)</i>
E18	En vraegden naet kindeken alder wegghen	<i>En vroegen overal de weg naar het Kindje Jezus</i>

eventueel gebaren naar rechts:

E19	Herodes heytet 't mit droefnis vernomen	<i>Herodes hoorde het en werd er van streek door</i>
E20	En hiet de geleerde priesters komen	<i>En liet de geleerde priesters komen</i>
E21	Die sullen hem segghen sonder verlaat	<i>Die zullen hem zeggen zonder angst voor vergelding</i>
E22	Wat inder heilighen scrifte staat	<i>Wat er in de heilige schrift staat</i>
E23	So ghy bereyt zijt en het aen wilt hooren	<i>Als jullie bereid zijn om het aan te horen</i>
E24	swyght stil, en open wyt uw ooren	<i>Ben dan stil en zet je oren open.</i>

De Engel gaat af

TONEELKNECHT

Als de Duivel Toneelknecht is slaat hij een witte sjerp over zijn schouder. Dat doet hij in alle gevallen dat hij Toneelknecht is. De Duivel als Toneelknecht laat de kompanij zitten. De Duivel beweegt in dat geval de handen zo langzaam

omlaag zodat de spelers de beweging kunnen volgen. De Toneelknecht brengt vervolgens de koningszetel. Bij het opstaan ook langzaam de handen omhoog bewegen.

PAGIE Pagie legt de rode doek op de koningszetel en nodigt, met een buiging (hoofdknikje en gekruiste armen) koning Melchior uit en begeleidt hem naar de zetel. Pagie blijft bij de koning. De Pagie toont in alle handelingen respect voor de koningen en hun omgeving. In origineel maakt de Duivel de troon voor Balthasar gereed.

ENGEL Tegelijkertijd met de werkzaamheden van de Pagie is de Engel met de ster op stok voor het podium langs gelopen van rechts naar links vanuit de zaal gezien en staat links opgesteld.

MELCHIOR Extra informatie: Melchior is afkomstig uit Perzië (oud-Iraanse cultuur). Hij is 35 - 40 jaar, wiskundige en sterrenkundige. Hij is de koning van de kracht in denken en kennis. De techniek staat ten dienste van denken, willen en voelen. Denken is vaak een kwaliteit van het verleden. Melchior schenkt in onderwerping aan de nieuw gevonden Koning het goud, hopen op genade. Melchior zou op de Vrije School het liefst leren rekenen, taal en schrijven.

MELCHIOR Melchior komt op. Hij tuurt naar de hemel, ziet een zonderlijke ster (die van de Engel) en spreekt (staand of zittend) vol wetenschappelijke nieuwsgierigheid, opwinding en vreugde. Hij gaat zitten op de koningszetel. Melchior spreekt:

M25 Myn gattercompas end instrumenten goet

Mijn goed astronomisch instrument (hier verrekijker)

M26 haestelyc, Pagie, hende bringhen doet,

Breng hem snel Pagie

Pagie neemt de staf aan, brengt die weg en haalt meteen de verrekijker.

M27 der heemlen gloria reickt bovendien

De heerlijkheid van de hemelen niet vergeten (Duits)

Melchior, steeds naar de hemel en die speciale ster van de Engel turend, vervolgt:

M28 gins blinckt een star so noyt en wiert gesien:

Daarginds blinkt een ster zoals er nooit een gezien is

M29 daor Venus mit Sonne doet consamaneren

Daar Venus in een bepaalde stand met de zon staat

M30 staet iet veurt oogh als nimmer te veuren:

Zie ik iets wat ik nog nooit gezien heb

M31 een overschone helle schyn!

Een mooie helder licht

M32 van waer mach dit gestarnt wel syn?

Waar komt deze ster vandaan

M33 't en is niet byster veer geleghen,

Dat is niet moeilijk te raden

M34 dit is certeyn een heyligh teken.

Dit is zeker een heilig teken

Melchior gaat zitten (als hij nog staat) en neemt de verrekijker van Pagie aan waarmee hij naar de ster kijkt en vervolgt:

M35 Te middenst sienick eene maagt,

Middenin zie ik een maagd

M36 die claorelyc een kindeken draegt,

Die duidelijk een kindje draagt

M37 de helle glans van heur gelaet,

De heldere glans van haar gelaet

M38 het licht der starre te boven gaet;

Helderder dan het licht van de ster zelf

Engel beweegt de ster in cirkels voordat Melchior daarover begint:

M39 oock doet sy nieuwers stille staon

Zij staat ook nergens stil

M40 doch sneller ende sneller rontsomme gaon.

Maar gaat sneller en sneller rond

M41 Het kind dwelc de joncvrou draegt

Het kind die de jonkvrouw draagt

M42 ick schou't beweeght hem telken staeg.

Ik zie dat het zich af en toe beweegt

M43 Te duyden wat wonder verschynt aldus,

Om het wonder wat er gebeurt te verklaren

M44 roept, Pagie den mathematicus
 M45 of hy mogt verclaeren wattet bediet
 M46 dat men de maegt met een kindeken siet.

<i>Roept Pagie de rekenkundige</i>
<i>Of hij kan verklaren wat het betekent</i>
<i>Dat men de maagd met een kindje ziet</i>

PAGIE **De Pagie is er om de koningen bij te staan. Hij is dienstbaar aan een hoger doel. Pagie spreekt:**

P47 Ghenadighe coninck, u woort ic wel verstaet;
 P48 ic bringh u schielken Viligratia.

<i>Genadige koning, ik versta wat u zegt</i>
<i>Ik breng u zo snel mogelijk Viligratia</i>

Pagie haalt en groet Viligratia en begeleidt hem naar Melchior.

VILIGRATIA **Viligratia komt op met het boek. Viligratia en Melchior groeten elkaar (knikje met hoofd, buiging en/of handgebaar)**

MELCHIOR **Melchior spreekt:**

M49 Myn Viligratia, duydt ghy my ginse sterre?

<i>Viligratia, legt u mij uit wat die ster betekent</i>

VILIGRATIA **Viligratia neemt de verrekijker aan van Melchior, kijkt naar de ster en geeft de verrekijker weer terug aan Melchior. Viligratia spreekt:**

V50 Ghenadighe coninck, dit sy van my verre,
 V51 doch willec de profeten consamaneren
 V52 oft ic uyt haar welligt iet dedecere.

<i>Genadige koning, dit is mij onbekend</i>
<i>Maar ik wil de profeten raadplegen</i>
<i>Of ik daaruit wellicht iets af kan leiden</i>

Viligratia bladert al zoekend in zijn boek, evt. met de vinger wijzend en vervolgt:

V53 Jesaia den profeet spreekt inderdaet
 V54 van dat in Betlem te geschieden staet:
 V55 Een coninck daer alras geboren worden sal,
 V56 Messias van der aert ent gants heelal.

<i>De profeet Jesaja zegt er inderdaad iets over,</i>
<i>Van wat in Bethlehem staat te gebeuren</i>
<i>Er zal spoedig een Koning worden geboren</i>
<i>Verlosser van de aarde en het hele heelal</i>

Viligratia slaat het boek dicht. In dit boek is van te voren al wat krijtpoeder gedaan zodat het bij het dichtslaan stoffig aandoet (het is tenslotte al een heel oud boek),

MELCHIOR **Viligratia en Pagie staan erbij en Melchior reageert na een kleine pauze op Viligratia:**

M57 't Coomt my te veur oft woort van den profeet
 M58 alree in Betlem sich vervullen deet,

<i>Het lijkt me (komt me voor) dat het woord van de profeet</i>
<i>Spoedig in Bethlehem werkelijkheid wordt</i>

Er volgt een kleine pauze en Viligratia knikt "ja". Melchior geeft goud want goud staat voor met wijsheid vervulde denkkraft.

M59 dies willic naestelyc bedencken
 M60 watic het kindeken sal schencken?
 M61 een somme gouts houdic bereyt,
 M62 gout voegt eens coninghs majesteit,

<i>Nu wil ik naarstelijk (snel) bedenken</i>
<i>Wat ik het kindje zal schenken</i>
<i>Een som goud houdt ik bereid (klaar)</i>
<i>Goud past bij een koning, een majesteit</i>

Wijst met de hand naar de aarde en de hemel:

M63 den coningh oock der aert ent gants heelal,
 M64 ic hope hy my des ghenadich wesen sal.
 M65 Gaet hene ende sorght mit vlyt, myn Pagie,
 M66 dat al bereyt wort veur de pelgrimagie;
 M67 en voert ghy, Viligratia 't regiment
 M68 tottic die reyse heb gebrogt ten end.

<i>De koning van de aarde en het hele heelal</i>
<i>Ik hoop dat hij mij ganadig zal zijn (van mij zal houden)</i>
<i>Gaat heen en zorg met vlijt mijn Pagie</i>
<i>Dat alles klaar wordt gemaakt voor de pelgrimstocht</i>
<i>En voert u Viligratia het bewind over het land</i>
<i>Totdat ik de reis ten einde heb gebracht.</i>

VILIGRATIA Viligratia neemt hiermee een belangrijke taak op zich, offert zich als het ware op om het land te besturen en spreekt:

V69 Ghenadighe coninck, nae u content
V70 willic hier voeren het regiment.

<i>Genadige koning, tot uw tevredenheid</i>
<i>wil ik hier het bewind voeren.</i>

MELCHIOR Melchior geeft de verrekijker aan Pagie; Pagie brengt die weg en komt met de staf van Melchior terug. Pagie buigt (knikhoofdje en gekruiste armen) bij Melchior. Melchior loopt naar zijn plaats, gevolgd door Viligratia en Pagie.

PAGIE Pagie loopt naar de zetel en neemt de rode doek van de zetel af.

ENGEL Ondertussen is de Engel naar rechts voor het podium langs gelopen vanuit de zaal gezien

DUIVEL De Duivel kan nu even schichtig op de koningszetel gaan zitten want hij wil in dat gebied ook graag invloed hebben, maar hij brandt zijn zitvalk aan deze zetel en slaakt een kreet.

PAGIE Veel tijd heeft de Duivel ook niet want daar komt Pagie met de blauwe doek om de koningszetel gereed te maken voor koning Balthasar. Pagie nodigt koning Balthasar uit en begeleidt hem naar de troon.

ENGEL Als Balthasar opkomt loopt de Engel van rechts naar links in de zaal onder bij het podium vanuit de zaal gezien.

BALTHASAR Extra informatie: Balthasar (afkomstig uit Indië, ± 60 jaar, de koning van het voelen, een gevoelsmens, leeft vanuit zijn hart en wacht al jaren op de verlosser zoals de profeten hebben voorspeld. Voelen kan alleen in het nu, niet dadelijk of daarnet. Wierook staat voor overgave zonder angst. Hoe vaak durven wij niet te voelen uit angst. Balthasar schenkt de wierook en eert daarmee de hoogste Goddelijke Held en Koning. Balthasar zou op de vrije school het liefst vormtekenen.

BALTHASAR Balthasar spreekt vol vrede, overtuiging en vreugde:

B71 Huy morghen bragt myn hofstoet my de konde
B72 hoe dat sich deuse nagt een wonder toonde.
B73 Een vreemt gestarnt van selsaam claeren schyn
B74 daor in een joncvrou deet verschenen syn,
B75 mit haor een coninck vander aert ent gants heeal;
B76 het voeght dat men hem wierooock offren sal;
B77 een kindelingh so lieflyc teer,
B78 voorwaar sulck dingh en sach men nemmermeer.

<i>Vanmorgen kreeg ik van mijn hofstoet de boodschap</i>
<i>Hoe zich aan hen vannacht een wonder liet zien (toonde)</i>
<i>Een vreemde ster met een zeldzaam lichte glans</i>
<i>Waar in een jonkvrouwe verscheen</i>
<i>En met haar ook een koning v.d aarde en het hele heeal</i>
<i>Het past zich dat we aan hem wierook offeren</i>
<i>Een kindje zo lieflyc en teer</i>
<i>Voorwaar, zo'n wonder (Duits) was nog nooit gezien</i>

Balthasar staat op, loopt naar voren en spreekt het publiek aan:

B79 Doet op de wegghen ende straeten gaen
B80 en deuse star ent wonder gaode slaen
B81 so speurt ghy alte wel dattet waarlyc leyt
B82 gelyck myn hofstoet my heeft an geseyt.

<i>Laat ons op de wegen en straten gaan</i>
<i>Om deze ster en het wonder gade te slaan</i>
<i>Zo zie je maar weer dat het precies zo is</i>
<i>Zoals mijn hofstoet mij heeft meegedeeld</i>

Balthasar gaat weer zitten evt. met een boog en spreekt:

B83 O nimmer en hoordic, veur ofte nae

<i>Nergens heb ik ooit gehoord</i>

B84 dat bewaerheyt wier sulcke historia:
 B85 een joncvrou reyn, moeder te selfder tyt,
 B86 heur kindelingh coninck arm ende ryc!
 B87 Nae Betlehem doet het gestarnt ons wysen
 B88 als souden wy algaoder daor henen reysen.
 B89 Niet en deurgront ic sulck geheimenis
 B90 dwelc by den scriftgeleerden claer te vinden is
 B91 sonder man geboren een kindekyn,
 B92 een coninck der joetsen sal hy syn.

<i>Dat zulke historie zo werkelijkheid werd</i>
<i>Een jonkvrouw die maagd is en moeder tegelijk</i>
<i>Haar kindje die koning is, arm en rijk tegelijk</i>
<i>Naar Bethlehem wijst de ster ons</i>
<i>En ahw.zegt dat wij allemaal daar heen moeten reizen</i>
<i>Zulk geheim is niet gemakkelijk te doorgronden</i>
<i>Welk bij de schriftgeleerden duidelijk te vinden is</i>
<i>Zonder man is er een kindje geboren</i>
<i>Een koning der Joden zal hij zijn</i>

Balthasar staat op.

B93 Dies willic op staon morghen mitten dach
 B94 ende sien offic het kindeken vinden mach.

<i>Daarom wil ik opstaan als de dag begint</i>
<i>En zien of ik het kindje vinden kan (mag)</i>

Balthasar loopt naar zijn plaats terug, Pagie begeleidt hem en groet hem met een buiging.

PAGIE Pagie haalt de blauwe doek van de zetel af en legt de groene erop.

ENGEL Ondertussen is de Engel onder langs het podium naar rechts gelopen vanuit de zaal gezien.

DUIVEL De Duivel kan nu eventueel even aan de stoel duwen en trekken en de stoel is zwaar. Ook de stoel oppoetsen.

PAGIE Pagie legt de groene doek op de zetel van de koning en gaat Kaspar halen bij zijn stoel.

ENGEL Als Kaspar opkomt loopt de Engel onder langs het podium van rechts naar links vanuit de zaal gezien.

KASPER Koning Kaspar (afkomstig uit Ethiopië: Morenland, 25 – 30 jaar, jong, energiek) gaat niet zitten maar blijft voor de troon heen en weer lopen (maar staat vastberaden stil als hij spreekt) en spreekt vol enthousiasme, vreugde en vertrouwend op een blijvend beter leven voor alle mensen. Hij is de koning van het willen, van de toekomst. Nadat je gewild hebt voer je het daarna uit. Kaspar schenkt de mirre, roemend en prijzend het wonder van de geboorte van het Goddelijke in een teer, broos, menselijk lichaam, "hoe is U woningh so arrem bestelt".
 Kaspar zou op de Vrije School het liefst handarbeid doen.

KASPER Kaspar houdt zijn staf zelf vast. Kaspar spreekt terwijl hij over het toneel beweegt:

K95 O wonder groot, hoogste verheuchenis,
 K96 diewyl eenmael de tyt gecomen is
 K97 en den messias, langh begeert, nu is geboren
 K98 van eener maegde uytvercoren.

<i>O wonder groot, o hoogste vreugd,</i>
<i>eindelijk is de tijd gekomen</i>
<i>dat de zo begeerde messias is geboren,</i>
<i>als het kind van een uitverkoren maagd.</i>

Kaspar wijst op de ster:

K99 Aldus doet een gestarnt ons leren,
 K100 welc teken men sal respecteren

<i>Aldus leert een ster ons</i>
<i>Welk teken men zal respecteren</i>

K101 mids de historie hier deur wiert vervult
K102 die by den joetsen als verdightsel geldt.
K103 Sy zoeken alder weggen mit groot misbaer
K104 offet oock ieuwerinc te vinden waer.

<i>Terwijl (indem in Duits) de historie bewaarheid wordt</i>
<i>Die bij de Joden nog als gedicht geldt oftewel de joden wachten vandaag de dag nog steeds op de Messias. De Joden zoeken net zo lang overal met veel luidruchtigheid Totdat ze het gevonden hebben (Duits)</i>

Even denkend over de Joden die nog steeds wachten op de Messias, misschien even zittend, vervolgt Kaspar:

K105 Wat efter salt geschenck end offer syn
K106 daor met het kinde wel te vre mogt syn?

<i>Echter, wat zal het geschenk en offer zijn</i>
<i>Waarmee het kind tevreden zal zijn</i>

Weer staand, energiek en zeker van zichzelf, besluit Kaspar “mirre” te geven want dat is krampverlossend en bloedstelpend en Kaspar vervolgt:

K107 wyl hy een coninck is der aert ent gants heeal
K108 is mir de gave so men brenghen sal.
K109 Mit alsulck offer willic tot hem gaen
K110 en hope voor het kind daor met bestaen.

<i>Omdat hij een koning is van de aarde en het hele heeal</i>
<i>Is mirre de gave die men moet geven</i>
<i>Met zo'n offer zal ik naar hem toe gaan</i>
<i>En hoop dat ik (Kaspar) een plek in zijn hart krijg (besta)</i>

KASPAR Kaspar loopt terug naar zijn plaats, Pagie begeleidt hem en groet hem met een buiging. De handen gekruist op de borst.

PAGIE Nadat Pagie Kaspar naar zijn plaats heeft begeleidt haalt Pagie de groene doek van de zetel af en brengt hem weg. Pagie gaat samen met de Engel naar zijn plaats

ENGEL Als de Pagie bezig is loopt de de Engel van links naar recht vanuit de zaal gezien en gaat samen met de Pagie naar hun plaats.

TONEELKNECHT Denk aan sjerp. De Duivel als Toneelknecht zet de koningszetel weg en laat de kompanij staan voor de eerst ommegang.

EINDE DEEL 1 In deel 2 zullen de koningen elkaar ontmoeten in de woestijn

**DEEL 2
WITTE KANT**

Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Jozef, Maria, Toneelknecht en met de liederen de hele kompanij. De koningen ontmoeten elkaar in de woestijn.

PIANO

→ Lied no. 1;

**KOMPANIJ
MELCHIOR
BALTHASAR
KASPAR
PAGIE**

De kompanij zingt lied nr. 1. Op het eerste akkoord draait de kompanij een kwart slag naar links en begint bij de eerste volle maat met het rechtse been te lopen, linksom van het podium af vanuit het podium gezien dus rechts vanuit de zaal gezien. De Engel loopt voorop een ronde door het publiek en komt via de linkzijdige, vanuit de zaal gezien, weer terug op het podium. Balthasar blijft rechts in de zaal staan, Kaspar links, beide vanuit de zaal gezien. De rest volgt de Engel. De muziek blijft doorgaan tot iedereen weer voor zijn stoel staat. De kompanij zingt dus lied 1:

Z111 Der wysen starre blinckt ons claer,
Z112 den hoogsten coninck moet voorwaer
Z113 op aertryc syn gecomen.

De wijze ster blink voor ons heel helder

De hoogsten koning moet nu wel heus (voorwaer),

Op aarde zijn gekomen

Kaspar en Balthasar blijven resp. links en rechts, vanuit de zaal gezien, in de zaal achter

Z114 Och wysen, goede wysen, seght
Z115 de waerheyt ons voor oghen leght
Z116 vanwaer hebt ghy vernomen?
Z117 ylt nu, ylt
Z118 van hende en verre
Z119 mitter sterre
Z120 tottet kinde,
Z121 ylt den coninck der ere vinden.
Z122 ylt nu, ylt
Z123 van hende en verre
Z124 mitter sterre
Z125 tottet kinde,
Z126 ylt den coninck der ere vinden.

Och wijzen, goede wijzen zegt mij

De echte pure waarheid (Duits)

Vanwaer heeft u het vernomen

Haast u

Van heinde en verre

Met de ster

Tot bij het Kindje Jezus

Haast u naar het land te gaan waar de koning nu is (Duits)

Haast u, haast u

Van heinde en ver

Met de ster

Tot bij het Kindje Jezus

Haast u naar het land te gaan waar de koning nu is

TONEELKNECHT

De Duivel als Toneelknecht laat de kompanij zitten behalve Pagie, Melchior en de Engel.

ENGEL

De Engel gaat rechts voor het podium staan vanuit de zaal gezien.

MELCHIOR

Melchior staat iets links naar achteren op het toneel en wacht af.

**PAGIE
MELCHIOR
ENGEL**

Pagie staat midden op het podium en tuurt de zaal in naar de twee achtergebleven koningen. De kompanij zit weer en Pagie spoedt zich naar koning Melchior, groet hem en Melchior loopt enkele passen op.

PAGIE

Pagie kijkt in het publiek met eventueel een hand boven de ogen, neemt de tijd daarvoor en spreekt met onrust:

P127 Ghenadigste coningh, Vreemt volleck sonder tal,

Genadigste koning, heel veel vreemd volk

Melchior groet en geeft ruimte aan Pagie om te spreken. Pagie vervolgt:

P128 welcs doelwit onbekent, u dra gemoeten sal,

Wiens doelwit onbekend zullen u weldra ontmoeten

P129 het schynt daor sy een coninck mit haarlieden
P130 als over ons doet heersen ende gebieden.

Het schijnt dat het een koning is met gevolg

Machtig genoeg om over ons te regeren

MELCHIOR Melchior spreekt:

M131 So willic toeven een cort termyn

M132 tot sy alhier sullen gecomen syn.

Dus wil ik hier een korte tijd vertoeven

Tot ze hier gekomen zijn

BALTHASAR **Balthasar en Kaspar komen het podium op ieder aan een kant van Melchior,**
KASPAR **lopen naar Melchior maar houden afstand: wanneer komen nu drie koningen**
PAGIE **elkaar in de woestijn tegen? De koningen vormen een open driehoek. Pagie**
staat rechts achter. Ze groeten elkaar en tasten elkaars reisdoel af.

MELCHIOR Melchior maakt een buiging en spreekt :

M133 Myn eedle heren, weest gegroet,

M134 waor hene staet u sin, hert ende moet?

Mijn edele heren, weest gegroet, waor wordt u door uw gevoel, hart en bezieling heen gestuurd.

BALTHASAR Balthasar maakt ook een buiging en spreekt:

B135 Weest gegroet myn here, end u hofstoet daor neven,

Weest gegroet mijne heren en uw hofstoet ook

Balthasar gebaart naar Pagie, Pagie knikt terug.

B136 waor dogt u caravaen haor henen begheven?

Waar denkt u zich heen te begeven met uw caravaan

MELCHIOR Melchior maakt weer een buiging en spreekt:

M137 Myn eedle here, heuschelyck danck

M138 tot Hierusalem gaet onsen ganck.

Mijn edele heren, werkelijk bedankt

Tot Jerusalem gaat voor ons de weg.

KASPAR Balthasar en Kaspar gaan ook die richting, dus ze zijn positief verrast komen
een stapje dichterbij Melchior zodat ze een hechtere groep vormen. Kaspar
spreekt:

K139 Soot u ghelieve, seght my aen

K140 Wat doet u nae Hierusalem op gaan?

Als het u belieft, zeg mij dan ook

Wat doet u naar Jerusalem gaan

MELCHIOR Balthasar en Kaspar horen met verbazing dit verhaal aan en merken dat ze alle
drie hetzelfde reisdoel en achtergrond hebben. Met gebaren en verwondering
laten ze dat zien en spreken ze hun tekst.

M141 In Jesaia men clærlyc gescreven vint

M142 hoe dat een schoon ende arrom kint

M143 in Betlehem geboren worden sal,

M144 een coninck seffens vander aert ent gants heelal

M145 Nu wiertet deur de sterre openbaer,

M146 hoe oft geschiet is wonderbaer,

M147 naedien geringhe tyt te voren

M148 bereyts dit kinde is geboren.

In Jesaja vindt men duidelijk geschreven

hoe dat een mooi en arm kind

In Behtlehem zal worden geboren,

Een koning zowel van de aarde als het hele heelal.

Nu wordt het door de sterre geopenbaard

Hoe of het gebeurd is op een wonderbaarlijke wijze

Enige tijd geleden, in de afgelopen tijd

Moet dat kindje al geboren zijn.

BALTHASAR Ook Melchior is verbaasd dat ze hetzelfde reisdoel hebben.

B149 Mit waarheyt magh ic segghen ist al gelyck

B150 toe gegaon in myn coninckryck.

B151 Een star is ons aldaor verschenen

B152 daor in een joncvrou stond, een kint mit eenen

Met waarheid mag ik zeggen is het mij eveneens

Toegegaan in mijn koninkrijk

Een ster is aan ons daar verschenen

Waar in een jonkvrouwe stond met een kindje.

**Balthasar en Kaspar lopen iets dichtër naar Melchior om hun
gemeenschappelijk doel te tonen.**

B153 hier deur coomt aen den lighten dach
B154 tgeen onder den heydens verborghen lagh.

<i>Hierdoor wordt zichtbaar, komt nog meer aan de dag</i>

<i>Wat bij de heidenen verborgen was</i>
--

KASPAR **Kaspar spreekt:**

K155 Dit selve heeft my op de baen gebragt,
K156 dat hoochelyc een wonder wort geagt,
K157 hier omme wy van herten seere –
K158 mogtet so syn - het vinden begeren.

<i>Ditzelfde heeft mij op ook op pad doen gaan</i>
--

<i>Het moet een groot wonder zijn (wonder geacht)</i>

<i>Daarom willen wij er erg van harte (graag) heen en als het zo mag zijn, begeren wij het vinden van het kindje.</i>

ENGEL **De Engel verdwijnt naar de zijkant rechts vanuit de zaal gezien uit het zicht van het publiek en het licht wordt zwakker. Kijken of ze voor het verdwijnen nog wat in het zicht kan zijn door een beweging.**

MELCHIOR **Melchior gebaart dat de koningen dicht bij elkaar moeten blijven. Melchior spreekt:**

M159 Doch, nu de starre schier verdween
M160 dwelc ons ten teken blonck voorheen
M161 en wy in deusen weghe ende straeten
M162 op geen middelen ons en dorren verlaeten,
M163 oock niet en weten nae wellecken kant
M164 in dit gants onbekende lant, -
M165 so en willenme de reyse niet beenden
M166 en nae Hierusalem ons heen wenden,
M167 of wy in gintser stede welligt
M168 niet en vernamen een naeder berigt.

<i>Doch, nu de ster bijna (schier) verdween</i>

<i>Die daarnet voor ons als teken schitterde</i>
--

<i>En wij op deze wegen en ook de straten</i>

<i>ons op niets anders kunnen richten dan die ster</i>
--

<i>Ook niet weten naar welke kant te gaan</i>

<i>In dit land dat helemaal onbekend is voor ons</i>
--

<i>Zo willen wij de reis niet beëindigen</i>
--

<i>En zullen we naar Jerusalem gaan</i>

<i>Of wij in die stad wellicht</i>

<i>Niet een bericht daarover kunnen vernemen</i>
--

PIANO **→ Lied no. 2;**

ENGEL **De kompanij zingt mee met de drie Koningen, Engel en Pagie. De Engel gaat voorop, loopt om Kaspar heen en loopt in een achtvorm naar zijn plaats.**
MELCHIOR
BALTHASAR **Melchior, Balthasar, Kaspar en Pagie sluiten achter de Engel aan. Allen blijven staan totdat de Toneelknecht de Kompanij laat staan.**
KASPAR

PAGIE
KOMPANIJ

Z169 Drie coninghen tyen, de starre veur an,
Z170 tot Betlehem isser de starre gegaen
Z171 en heytse beduyt
Z172 waer 't kindeken leyt,
Z173 daer bleve de starre stil staan.

<i>Drie Koningen reizen, de ster gaat voorop</i>
--

<i>Tot Bethlehem is de ster gegaan</i>
--

<i>En heeft ze (heyt-se) aangeduid</i>
--

<i>Waar het kindje ligt</i>

<i>Op die plaats (daar) bleef de ster stil staan</i>
--

EINDE DEEL 2 **In deel 3 gaan de Koningen naar het hof van Herodes.**

DEEL 3 WITTE EN ZWARTE KANT Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Herodes, Lakei, Toneelknecht en met de liederen de hele kompanij. De koningen gaan naar het hof van Herodes.

TONEELKNECHT Denk aan sjerp. De Duivel (Toneelknecht) laat de andere spelers ook staan voor de 2e ommeegang.

PIANO → Lied no. 3;

KOMPANIJ De kompanij zingt lied 3 en daarna nog 2x neuuriën. Op het eerste akkoord draait de kompanij een kwart slag naar links en begint bij de eerste volle maat met het rechtse been te lopen, rechtsom vanuit de zaal gezien. De Engel loopt voorop een ronde door het publiek en komt via de linker zijde, vanuit de zaal gezien, weer terug op het podium. De rest volgt de Engel. De muziek blijft doorgaan totdat het lied 2x geneuried is.

Z174	Ter tyt Herodis regiment	<i>In de tijd dat Herodes aan de macht was</i>
Z175	syn wysen uytten oriënt	<i>Zijn de wijzen uit het morgenland (orient-oosten)</i>
Z176	gecomen veur Hierusalem an	<i>Bij Jerusalem aangekomen</i>
Z177	toen Christus reets op aerden quam,	<i>Toen Christus al geboren was (op aarde kwam)</i>
Z178	en vraegden alder wegghen snel	<i>En vroegen de kortst mogelijke weg</i>
Z179	waer geboren sy die in Israël	<i>Waar de nieuwe koning geboren was in Israel</i>
Z180	nae de joetse profety'n	<i>Zoals de joodse profetien hadden beloofd</i>
Z181	de nieuw coninck soude syn.	<i>Dat hij de nieuwe koning zou zijn</i>

TONEELKNECHT Sjerp over de schouder. De Toneelknecht laat de groep zitten. De Toneelknecht brengt de zetel van Herodes. De Toneelknecht poetst er ook nog een beetje aan.

HERODES LAKEI DUIVEL De Duivel nodigt met een uitnodigend gebaar Herodes uit om te komen. De Lakei komt mee. Hij staat steeds rechts van Herodes en gebaart overdreven op alle teksten en gebaren van Herodes en alle bezoekers.

MELCHIOR, BALTHASAR KASPAR De drie Koningen staan tegelijk op met Herodes.

HERODES Herodes is een soort zetbaas zonder eigenlijke macht en iedereen is bang want hij bepaalt de gevolgen. Herodes, gevolgd door de Lakei, komt op. Herodes, ijdel en genietend van zijn macht, spreekt:

H182 Bin ick eerst regt op een verbolghen *Als ik eenmaal echt op iemand verbolghen (kwaad) ben*

Voor op het podium, recht tegen het publiek

H183	hy wagte hem veur de gevolghen!	<i>Dan moet hij oppassen voor de gevolgen</i>
H184	aerts ende gheestlyc hoogste hant	<i>De hoogste wereldlijke en geestelijke macht</i>
H185	heeft myn hier in der joetsen lant	<i>Heeft mij hier in het land der Joden</i>
H186	gemaakt tot coninck al temet	<i>Gemaakt tot een koning gaandeweg</i>
H187	ende op de hoogste plaets geset.	<i>En op de hoogste plaats gezet</i>

Herodes gaan zitten, Lakei poets nog snel de stoel af.

H188	Wy willen huyden regtspraak houden,	<i>Wij zullen hedentendagen recht-spreken</i>
H189	spreecken mit jonghen ende mit ouden,	<i>Spreken met jonge en oude mensen</i>

H190 die sullen treden al te mael
 H191 tot myn in myne conincks sael
 H192 waorc nae se wagt.

<i>Die zulle komen gezamenlijk</i>
<i>Tot mij in mijn Koninklijke zaal</i>
<i>Waar ik op ze wacht.</i>

**MELCHIOR,
 BALTHASAR
 KASPAR**

De drie Koningen staan op, lopen enkele passen en Balthasar klopt met de stok rustig drie maal op de grond.

HERODES

Herodes wacht even, ziet dat de Lakei niet reageert en spreekt:

H193 Het klopt lackey
 H194 gaot sien wie daar gecomen sy.

<i>Er wordt geklopt, Lakei</i>
<i>Ga eens kijken wie daar gekomen zijn</i>

LAKEI

De Lakei van Herodes is een pion zonder wil en zonder moraal. De Lakei is soms om te lachen maar eigenlijk is hij een triest figuur. Hij moet het voor de kinderen in de zaal wat luchtiger maken. De Lakei loopt naar de drie koningen, doet een raampje open, schrikt van de zwarte koning, doet snel het raampje weer dicht, spoedt zich naar Herodes, struikelt eventueel en spreekt:

L195 Ghenadighste coningh, vreemt volc schier sonder tal
 L196 welcs doelwit onbekent, comt hende tot u sael,
 L197 veul heren ende coninghen doense bringhen,
 L198 sy moghten ons wel gants omringhen.
 L199 Mit costlycke kleedingh synse an gedaen,
 L200 vol stacie doense daor henen gaon.

<i>Genadigste koning, vreemd volk zonder tal (heel veel)</i>
<i>Van wie het doel onbekend is, komen spoedig in uw zaal</i>
<i>Vele heren en koningen brengen ze mee</i>
<i>Ze zouden ons helemaal kunnen omringen</i>
<i>Met prachtige kleren zijn ze gekleed</i>
<i>Vol plechtigheid gaan ze heen</i>

HERODES

Herodes spreekt:

H201 Vraegt opterstont van waor sy comen
 H202 ende wat sy haor hebben veur genomen

<i>Vraagt onmiddellijk van waar zij komen</i>
<i>En wat ze zich hebben voorgenomen.</i>

LAKEI

Lakei gaat naar de koningen, maakt de deur een beetje open en spreekt:

L203 Ghy heren, conincklyc majesteyt
 L204 mogt weten waor veur ghy gecomen syt
 L205 in deuse stadt, alsoock het oort,
 L206 lant end geslaght daor toe ghy behoort.

<i>Geachte heren, Koninklijk majesteit</i>
<i>Wil graag weten waarvoor u gekomen bent</i>
<i>In deze stad, maar hij wil ook weten uit welke plaats</i>
<i>en land u komt en het geslacht waartoe u behoort.</i>

Lakei doet moeite om alles te onthouden.

MELCHIOR

Koning Melchior spreekt

M207 Wy syn al tsaam van conincklycken standt,
 M208 twee onser uyt Scheba, eenen uyt Morenlandt;
 M209 isset coningh Herodi nae den sin
 M210 so quamen wy gheern tot syn' edelheyt in.

<i>Wij zijn alle drie van Koninklijke stand</i>
<i>Twee van ons uit Scheba, een uit Morenland (Ethiopie)</i>
<i>Als het koning Herodes schikt</i>
<i>Dan kwamen wij hem graag begroeten (Duits)</i>

LAKEI

Lakei doet de deur weer een beetje dicht, gaat terug naar Herodes. Hij probeert het zich te herinneren en spreekt (niet in origineel want daar slaan ze dit over):

L211 Zy syn al tsaam van conincklycken standt,
 L212 twee hunner uyt Scheba, eenen uyt Morenlandt;
 L213 isset coningh Herodi nae den sin
 L214 so quamen zy gheern tot syn' edelheyt in.

<i>Zij zijn allemaal van Koninklijke stand, Twee van hen uit sheba of Saba (Arabie); een uit Morenland-Ethiopie.</i>
<i>Als het koning Herodes schikt</i>
<i>Dan kwamen zij u graag begroeten</i>

HERODES **Herodes spreekt:**
 H215 Laotse in myn losament sonder verdrach
 H216 dattic haorlie an heuren mach.

<i>Laat ze in mijn onderkomen zonder voorwaarden</i>
<i>Zodat ik hen aanhoren kan</i>

LAKEI **De Lakei gaat naar de drie koningen, maakt nu de deur wijd open, laat de koningen met een buiging binnen en spreekt:**

L217 Myn ghenadigst heer coninck begeert u precensie
 L218 en dat ghy hem bloot legt u saek end intencie.

<i>Mijn barmhartige hrk stelt uw aanwezigheid erg op prijs</i>
<i>En dat gij hem helemaal uw reden en intentie verklaart</i>

MELCHIOR **De Lakei gaat naar de drie koningen, maakt nu de deur wijd open, laat de**
BALTHASAR **koningen met een buiging binnen.**
KASPAR

HERODES **De koningen lopen door tot bij Herodes, deze (staat op) begroet ze (handgebaar) en spreekt:**

H219 Weest willecom heren, hoe dientet verstaon
 H220 dat ghy van veer tot mywaerts coomt gegaon?

<i>Weest welkom heren, hoe moet men begrijpen</i>
<i>Waarom u van zo ver naar mij bent gekomen</i>

Herodes gaat weer zitten.

KASPAR **De Drie Koningen hebben niet in de gaten dat Herodes een slechte koning is. Kaspar doet een stapje naar voren en spreekt:**

K221 U edelheyt meughe ons verschonen
 K222 so wilc de oorsaeck cortlyc ane toonen:
 K223 In Scheba onsen landen var
 K224 verscheen een sonderlycke star,
 K225 daor in eene maegt een kind doet draeghen,

<i>U van adel wilt ons verontschuldigen</i>
<i>Dus wil ik de oorzaak kort uitleggen</i>
<i>In scheba, ons land dat ver weg is</i>
<i>Verscheen een bijzondere ster</i>
<i>Waarin een maagd een kind droeg</i>

Herodes trekt een skeptisch gezicht terwijl hij zich afwendt van de koningen. Kaspar zegt namelijk dat er een koning wordt geboren die door het Joodse leger gediend zal worden (Dem diena sull dat Jüdisch heer=leger)

K226 merckt wel waor van wy u gewaghen.
 K227 Hier deur wier 't eerst ons openbaer
 K228 hoe dat den messias gecomen waer,
 K229 een coninck geboren over al
 K230 soot heir der joetsen dienen sal;

<i>Let wel, waarover wij u hier meedelen</i>
<i>Hierdoor werd het ons pas zichtbaar</i>
<i>Hoe dat de Messias gekomen was</i>
<i>Een Koning geboren en die boven alles staat</i>
<i>En het joodse leger (=heir=heer in duits) zal hem dienen</i>

Herodes schrikt daar van

K231 hem soecken wy vlytigh uyt alle magt,
 K232 dit heeft ons op de reyse gebragt.

<i>Hem zoeken wij vlijtig en uit alle macht</i>
<i>Dat heeft er voor gezorgd dat wij gingen reizen.</i>

HERODES **Herodes spreekt een beetje afgewend tot zichzelf en vraagt zich af:**

H233 Hoe, hier te lande heyt sulx geschiet,
 H234 vreemden bekent, myn egter niet?

<i>Is datgene wat ze vertellen in mijn land gebeurd?</i>
<i>En dan wel aan vreemden bekend, echter niet aan mij?</i>

HERODES **Herodes spreekt daarna hoffelijk tot de koningen:**

H235 So tyt nae Betlem te deuser stonde,
 H236 so danich kint en wort hier niet gevonden.
 H237 Reyst henen 't soecken. En daor ghy sult
 H238 hebben anbeden end seffens bedoelt,
 H239 bootschapt het myn, op dattic het weet,

<i>Reis dan naar Bethlehem op dit tijdstip (=stonde)</i>
<i>Zodanig kind wordt hier niet gevonden</i>
<i>Reist heen om te zoeken. En als u hem hebt aanbeden en na kort tijd hem hebt bedeed met geschenken</i>
<i>Boodschap het aan mij, zodat ik het weet</i>

H240 dattic als eersten mach syn bereet,
H241 dattic oock tottet kint mogt reysen
H242 hetzelfde aanbidden gelycker wysen.
H243 Doet sulx ghy heren te mynen gerief,
H244 't kint met vereren waar' my lief.

<i>Dat ik als eerste klaar mag zijn</i>
<i>Dat ik ook naar het kind kan reizen</i>
<i>En dat ik het op dezelfde manier kan aanbidden</i>
<i>Doe hetgeen ik u zeg heren voor mijn gemak</i>
<i>Het kind mee vereren zou mij lief zijn.</i>

KASPAR **Kaspar spreekt:**

K245 U edelheyt, soo wyt mogten vinden,
K246 brenghemme u kondschap van het kinde.

<i>U van adel, als wij het kind zouden vinden</i>
<i>Brengen wij u op de hoogte van het kind</i>

MELCHIOR **De koningen en Herodes groeten elkaar. De koningen gaan in een boog enkele**
BALTHASAR **passen terug en vormen een open driehoek voor verder overleg.**
KASPAR

MELCHIOR **Melchior spreekt**

K247 Nu wel aan!
K248 wy tyen van Hierusalem van daen.

<i>Nu, wel aan (aanmoediging)</i>
<i>Wij reizen van Jerusalem vandaan</i>

ENGEL **De Engel met de ster komt op en leidt de Koningen naar hun plaats.**

BALTHASAR **Balthasar spreekt:**

B249 Siet an, de sterre gaot veur ons uyt
B250 dwelc ons reets heeft geleyt
B251 int ryc van oriënt
B252 daor wy 't kindeken hebben erkent.

<i>Zie daar, de ster gaat voor ons uit</i>
<i>Welk ons reeds heeft geleid</i>
<i>In ons rijk in het morgenland (orient)</i>
<i>Waar wij het kindje herkend hebben</i>

ENGEL **De Koningen lopen achter de ster aan in een boog naar hun plaatsen en gaan**
MELCHIOR **zitten.**

BALTHASAR
KASPAR
PAGIE

EINDE DEEL 3 **In deel 4 laat Herodes de schriftgeleerden komen**

**DEEL 4
ZWARTE KANT**

Herodes, Lakei, Kaifas, Pilatus, Jonas, Duivel, Toneelknecht. Herodes laat de schriftgeleerden komen omdat hij zich zorgen maakt over zijn koningschap.

HERODES

Herodes is niet gerust over het bericht van de pasgeboren Koning der Joden want hij is zelf maar een pion van de Romeinen. Herodes spreekt:

H253 Die maor en ontroert my niet weinigh den sin
H254 wylc slechts een vreemden coningh bin
H255 en geenen regten. Gaot lakey
H256 roept ras de schriftgeleerden tot my
H257 end overpriesters, op dattic hore
H258 waor den nieuwen coninck sal worden geboren,
H259 soot heir der joetsen dienen sal.

<i>Die boodschap heeft me niet weinig laten schrikkn, Duits</i>
<i>Omdat ik slechts een vreemde koning (zetbaas) ben</i>
<i>En geen echte koning. Ga Lakei</i>
<i>Roep snel de schriftgeleerden naar mij toe</i>
<i>En de overpriesters, zodat ik kan horen</i>
<i>Waar de nieuwe koning zal worden geboren</i>
<i>Die door het joodse leger (heir-heer) gediend zal worden</i>

LAKEI

Lakie buigt en spreekt:

L260 Ghenadighe coningh, 'ck verstaet u wèl,
L261 wil sonder dralen end also snel
L262 uytet gantse lant van hende en varre
L263 de overpriesters byeen vergaeren.

<i>Barmhartige koning, ik begrijp (verstaan) u wel</i>
<i>Ik wil zonder dralen en ook heel snel</i>
<i>Uit het hele land van heinde en verre</i>
<i>De overpriesters bijeen vergaeren</i>

LAKEI

De Lakei loopt het podium af, zoeken naar de overpriesters (hogepriesters) tussen het publiek. Bij kinderen goed uitwerken. Van daaruit ziet hij ze op het podium zitten en gaat ze halen. De Lakei gebaart, net als bij Herodes, ook overdreven op de teksten van de Schriftgeleerden.

**KAIFAS
PILATUS
JONAS
INFORMATIE ALG.**

Veel mensen ervaren de vertolking deze rol als iets pijnlijk. Het heeft echter niets met antisemitisme te maken. Jozef, Maria en Jezus waren ook joodse mensen! In het joodse volk kwam destijds het alleredelste naast het allerbenedenkelijkste te voorschijn. Wat drukt het schriftgeleerdendom uit? Deze mensen zijn vertegenwoordigers van een stroming die in de huidige mensheid zeer machtig is. Het zijn de weters-zonder-ziel, de intellectualistische “kenners van de Wet en de Profeten”. De schriftgeleerden zijn weters zonder ziel, zonder zuiver denken, zonder levenskrachten. Ze zijn niet om te lachen maar luguber. Ze zijn tegenwoordig alom vertegenwoordigd. Voorbeelden: als het niet te bewijzen is dan bestaan homeopatische medicijnen niet. Ze rekenen alles om in geld en olie.

**KAIFAS
PILATUS
JONAS**

Kaïfas, Pilatus en Jonas laten zich niet gemakkelijk overtuigen om naar Herodes te gaan: ze zijn onzeker bij hem. Luidruchtig en met enig talmen komen ze van hun plaatsen af. Ze begroeten elkaar door links en recht het hoofd te “kruizen”. Met veel gebaren, vooral bij het spreken, begeven ze zich richting Herodes. Ze blijven de hele scène druk gebarend, op hun hakken lopend en herhalen steeds de laatste zin van Herodes om tijd te rekken en om een antwoord te formuleren. De schriftgeleerden herhalen steeds tussendoor woorden van Herodes en van elkaar. Reageer bijpassend op de woorden van Herodes.

KAIFAS

Kaïfas spreekt terwijl hij steeds bij “ic” op zichzelf wijst:

F264 Heer, ic Kaifas, myn eygenste lief,
 F265 heer, ic en doen u geen ongerief,
 F266 ic wilt al segghen op een haor,
 F267 wen coninghlycke majesteit
 F268 het geenderley wyse niet euvel en duydt.

<i>Heer, ik, Kaifas, ik heb mijzelf lief</i>
<i>Heer, ik wil het u niet ongemakkelijk maken</i>
<i>Ik wil het best wel precies vertellen</i>
<i>Als u koninklijk majesteit</i>
<i>Mij het op geen enkele manier kwalijk neemt</i>

HERODES Herodes spreekt met genadigheid:

H269 Spreekt heer, doet ongestraft gewagh
 H270 schoonet my grootlyc mishaege mach,
 H271 ic en hout u niet ten quade
 H272 mids ic my gheern van u liet raeden,

<i>Spreek heer, maak ongestraft melding van alles</i>
<i>Ook als het mij erg tegen zal staan</i>
<i>Ik zal het u niet kwalijk nemen</i>
<i>Omdat ik mij graag door u raad laat geven</i>

Schriftgeleerden komen vergenoegd naar hem toe

H273 desweghen toch ic om u sont.
 H274 So seht my aen wat ghy bevont.

<i>Dat is toch ook de reden waarom ik u liet komen</i>
<i>Dus vertel mij wat uw bevindingen zijn.</i>

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden.

**KAIFAS
 PILATUS
 JONAS**

Kaifas, Pilatus en Jonas spreken door elkaar (maar toch verstaanbaar). Herodes flink irriteren als een kluwen en niet als individuen. Een van deze schriftgeleerden, die het beste thuis is in de tekst kan de tekst uitspreken terwijl de anderen stukken herhalen. Bijvoorbeeld Pilatus:

**PILATUS bijv.
 (+KAIFAS+JONAS)**

Pilatus spreekt terwijl de anderen stukken van de tekst herhalen. Doe dat naar goed eigen inzicht. Het kunnen ook Kaifas of Jonas zijn die de hele tekst spreken, het ligt eraan wie die taak op zich neemt.

FUJ275 Ghenadighe coningh, tleyt claor veurder hant,
 FUJ276 in de stadt Betlem int joetse lant,
 FUJ277 so as de scriften wysenet uyt,
 FUJ278 so asset veers van den psalmmeester luyt:
 FUJ279 de soon sal boven syne vianden gaon,
 FUJ280 boven allen so teughen hem op sellen staon,
 FUJ281 veul vollecke hem volghen sal op aarde!
 FUJ282 sy sullen in hem geseghend worden!

<i>Genadige koning, het ligt erg voor de hand</i>
<i>In de stad Bethlehem, in het Joodse land</i>
<i>Zo als de geschriften uitwijzen</i>
<i>Zo als het vers van de prima psalmschrijver luidt</i>
<i>De zoon zal al zijn vijanden bezitten (Duits)</i>
<i>En bovendien allen die tégen hem zullen zijn</i>
<i>Veel volken zullen hem op aarde volgen</i>
<i>Zij zullen in zijn naam gezegend worden</i>

“Immanuel” betekent “God met ons” wordt flink hard gezegd en voorspelt de Messias:

FUJ283 Syn naam sal hieten Immanuel

<i>Zijn naam zal zijn Immanuel</i>

“Ezechiël” (een Psalmschrijver van voor Christus) wordt nog harder gezegd zodat Herodes bijna de oren dicht moet houden:

FUJ284 doet claorlyc vermellen Ezechiël:
 FUJ285 want boeter ende honingh sal hy eten
 FUJ286 ent goeje verkiesen, het quaaje vergeten.

<i>Zoals Ezechiël duidelijk beschrijft</i>
<i>Want boter en honing zal hij eten (het goede van de aarde en een kind excarneert bij het eten van honing) en het goede verkiezen en het kwade vergeten.</i>

HERODES Herodes spreekt terwijl hij met de handen afweert:

H287 Hoe cost ende mogt dit efter syn:
 H288 uyt de maegde geboren een kindekyn?

<i>Hoe kan dit gebeuren en hoe fijn (mögen) is het ook</i>
<i>Dat een maagd een kindje ter wereld brengt</i>

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden

KAIFAS

De schriftgeleerden trappen met de voeten bij “vermorselen”. Het zaad is mogelijk Jezus die Christus wordt bij de doop in de Jordaan (des Weibes

samen=het zaad vd vrouw) maar het kunnen ook de nakomelingen van Eva zijn die als mensheid de slang overwinnen. De slang is de slang van Adam en Eva die Eva heeft verleid tot het eten van de appel van goed en kwaad. Kaïfas spreekt:

F289 Het zaad der vroue sal der slanghe den kop vermorselen.

Het Christuskind (figuurlijk, zaad) die de vrouw baart zal de slang de kop vermorselen (of nakomelingen van Eva)

schriftgeleerden maken het gebaar van het terugbrengen:

F290 en alt verlorene sal hy weeromme bringhen.

En al wat verloren was zal hij weer terug brengen

HERODES

Herodes, begint bang te worden omdat hij denkt dat een koning hem van de troon zal stoten en spreekt:

H291 Een maghtich coningh sprack tot my
H292 en sonder schroom vermonde hy:
H293 in Betlehem wiert van haor vernomen
H294 sy ons tot solaes een verlosser gecomen,
H295 geregten heerscher en herder goet

Een machtig koning sprak tot mij

En zonder schroom verwoorde hij:

In Bethlehem is door hen vernomen

Dat tot ons als troost een verlosser is gekomen

Rechtvaardige heerser en ware herder

Dit spreekt Herodes zo krachtig uit dat de schriftgeleerden terugdeinzen:

H296 welc ons algaeder regeren moet.
H297 Nu mogtic seker syn ende gewis
H298 oft hiermet eene waarheyt is:
H299 Myn ryck staet hier in groot gevaor
H300 watic u segghe dat is waar.

Die over ons allen (algaeder) zal regeren.

Nu zou ik er graag heel erg zeker van zijn

Of dit wel de waarheid is:

Mijn rijk staat hier in groot gevaar

Wat ik u zeg, dat is waar.

Laatste zin herhalen door de schriftgeleerden. Ze maken gebaren van dat je het zo niet moet zien.

KAIFAS

Kaïfas raffelt dit af want hij is er niet mee verbonden met zijn gevoel:

F301 Heer, so en dorf ment niet verstaen
F302 als soude u rycke te gronde gaen:
F303 een coninck sal hy worden geagt
F304 maor niet en heerschen mit conincklycke magt,
F305 verwesen sal hy syn ter doot,

Heer, zo moet men het niet opvatten

Als zou uw rijk ten gronde gaan

Als een koning zal hij worden geëerbiedigd

Maar niet heersen met Koninklijke macht

Veroordeeld zal hij zijn ter dood

Alle drie houden ze de vuist naar voren met de duim naar onder.

F306 syn eygenst volleck tot een spot.

Zijn eigen volk zal hem bespotten

zij steken alle drie gelijktijdig hun tong uit, richting publiek

HERODES

Herodes, geniepig en indringend, spreekt:

H307 Twaor beter sulx te veure comen
H308 dat jonck hem tleven wier benomen,

Beter zou het zijn zoets voor te blijven

En hem op jonge leeftijd het leven te ontnemen (doden)

De schriftgeleerden gaan geschrokken uit elkaar en dringen zich weer op om hem gerust te stellen

H309 eert volck hem schaerde an syne syde
H310 ent ghaf ten lest een bloedigh stryden
H311 so altemets een coningh quam tot myn.

Voordat het volk zich aan zijn zijde schaart

En het tenslotte een bloedige veldslag zou worden

Zo kwam een koning toevallig (altemets) naar mij toe

Laatste zin herhalen door schriftgeleerden.

PILATUS

Pilatus spreekt:

U312 Conincklyck majesteyt, wilt nog verduldich syn
U313 en blyft in uwen moet getroost

Koninklijk majesteit, ben gerust geduldig

En troost u zelf met deze indruk (moet),

JONAS

LAKEI Lakei gaat ook af

HERODES Herodes zit in zijn zetel en spreekt:

- H335 ic will te deghen
H336 en regts die saeke overweghen
H337 en rigt myn sin en mynen moet
H338 op dattic vergiete het kint syn bloet;

Ik wil op een degelijke manier en hier en ginds (regts) die zaak overwegen (regts is ook via rechtswegen)

En ik richt mijn zintuigen en aandrang tot handelen

Op het vergieten van het bloed van het kind

DUIVEL De Duivel lacht vanaf zijn plaats bij “vergiete het kind syn bloet”

HERODES Herodes staat op en vervolgt al ijsberend en een beetje ontzet door die lach:

- H339 des lacht den duyvel inder hel,
H340 past het hem wel, den qua ghesel?

Daar lacht de Duivel in de hel

Is het wel gepast dat hij dat doet, die boze metgezel

Herodes keert als ijsberend een beetje in zichzelf:

- H341 o mostic geraeken in sullicke noot
H342 het waor my liever ic lagh er reets doot.
H343 Wat staet te doen in deusen daghen
H344 te spreken laes, ic moet versaeghen
H345 ende versincken in sulck ellend
H346 al eer ick come an myn end.
H347 Hoe loonics als daor van myn hoofd

O, als ik in zulke nood zou raken

Dan was het me liever als ik dan al dood lag

Wat staat er te doen of te zeggen in deze dagen, helaas, ik moet de moed verliezen (versagen)

En verzinken in zulke ellende

Voordat ik aan mijn einde kom

Hoe vergeldt (“lonen”) ik het als daor van mijn hoofd

Herodes grijpt naar zijn kroon en richt zich tot de mensen in de zaal als hij zegt:

- H348 de coninghscrone wort gerooft?
H349 Is geen die my de hant wil reyken?

De koningskroon wordt geroofd

Is er niemand die mij de helpende hand wil reiken

Bij geesten gaat zijn hand richting Duivel. Bij “myns ghelycken” richting zaal.

Wacht voldoende en luistert of er iemand uit de zaal wil helpen als hij zegt:

- H350 oft geesten syn of myns ghelycken

Of het geesten (Duivel) zijn of mensen zoals ik

Doelend op de drie Koningen en zijn hand gaat in hun richting. Hij zou ze voor altijd trouw beloven en volgen wanneer hij wat in zichzelf gekeerd zegt:

- H351 ic had my gheerne haor verkocht
H352 ofc se veur immer volghen mogt.
H353 O wee, is nyemant soot vermogt?
H354 is geen daor so by my wilt staon?

Ik had alles graag aan hen beloofd (verkocht) en mijzelf erbij alsof ik ze voor altijd zou volgen.

O, wee, is er niemand die het nodige vermogen heeft? (Duits verzaken jullie allemaal?)

Is er daar geen, die mij bij wil staan (helpt)?

Herodes keert zich weer in zichzelf en gaat achteruit lopend naar zijn zetel en gaat zitten.

DUIVEL Duivel springt gebogen, krijzend en kronkelend binnen en spreekt tot het publiek “wie daor” en tot Herodes bij “wie hier”. De Duivel tikt bij “hier” Herodes aan met zijn wijsvinger maar is al weer aan de andere kant van de zetel.

- D355 Wie daor, wie hier? wat schort er an?

Wie hier, wie daar? Wat schort er aan?

Bij “u” tikt hij weer met zijn wijsvinger maar is weer weg. Herodes ziet hem niet en de Duivel speelt in (met) de gedachten van Herodes. Duivel vervolgt:

- D356 ic en laet van u te ghener tyt!
D357 seght aen, wat is u swaericheyt
D358 dat ghe u noot so fel doet claeghen?

Ik laat jou nimmermeer in de steek

Zeg mij, wat is uw groot bezwaar

Dat u zo fel klaagt over uw nood

HERODES**Herodes spreekt terwijl hij zich van de Duivel afkeert:**

H359 Van anghsten soudic vast vertsaeghen,
 H360 wyl een nieuwen coninck geboren is
 H361 over 't lant der joetsen vercoren is:

Door angst zou ik zeker in het nauw gedreven worden (vertsae ghen) omdat er een nieuwe koning geboren is

die over het Joodse land uitverkoren is

Herodes neemt pauze in acht en zegt bijna met de handen aan het hoofd

H362 waor heen ic armen duyvel, ach!

Waar moet ik, arme Duivel, heen, ach?

DUIVEL**Duivel spreekt:**

D363 Swyght stil, ic bin vant selfden slag!

Zwijg, ik ben van hetzelfde slag (ook Duivel)

De Duivel legt de vinger op zijn mond. Herodes vraagt zich af: selfde slag? en buigt zich ver af van de Duivel

D364 geen duyvel en laet oyt syns gelycken,

Een Duivel laat een andere Duivel niet in de problemen.

Herodes schrikt nog meer als hij hoort dat hij een gelijke is van de Duivel.

D365 ic hellep u oogmerck flucx bereycken,
 D366 op stel ende spronck isset gedaen:
 D367 den nieuwen coninck sal ons niet ontgaen:

Ik help u om uw doel (plicht) snel te bereiken

Op stel en sprong (heel snel) is het gedaan

De nieuwe koning zal ons niet ontkomen

Herodes vraagt zich af: ons?

D368 'ck bin hem so wel gesint als ghy,

Ik ben hem net zo goed gezind als u

Wat heeft de Duivel dan gaande met het Jesuskind?

D369 volgeeren schaffic raet hier by!
 D370 dies maekt u op, geen uur gewagt.

Heel graag verschaf ik u raad hierbij

Dus maakt u gereed, geen uur gewacht

De Duivel sluipt naar zijn plaats (gaat niet zitten, laat merken dat je verwacht dat je teruggeroepen wordt) maar blijft Herodes in de gaten houden en wacht tot hij hem nog roept.**HERODES****Herodes spreekt zachtjes en geschokt:**

H371 Ghesel, op iet bin 'ck noch bedacht;

Metgezel, voor een ding ben ik nog bang

Duivel spoedt zich terug naar Herodes.

H372 so ic se alle ylinc doe deursteken,
 H373 men mogtet op my selven wreken;
 H374 sulck quat en wort wis niet verschoont
 H375 doch mit gelycker daet beloont.

Wanneer ik ze alle "Ein, zwei, drei" zal doorstelken

Men zou het op mij zelf kunnen wreken

Zulk kwaad wordt zeker niet geexcuseerd (verschoont)

Doch met gelijke munt betaald

Herodes maakt een gebaar van de keel afsnijden

H376 Hoe mogtic my daor teughen keeren?

Hoe kan ik mij daar tegen wapenen?

DUIVEL**Duivel spreekt tot Herodes:**

D377 Een oghenslach - en 'ck salt u leren;
 D378 wilt ghy oock duyvel syn, so merckts, so merckts:

In een oogwenk zal ik het u leren

Wilt u ook Duivel zijn let dan op, let dan op

Nee, Herodes wil geen Duivel zijn.

D379 in toren ende gramschap onvervaert
 D380 de ongeborenen selfs niet en spaert,

In hevige woede en verstoordheid en ook onbevreesd

zelfs de ongeborenen niet sparen,

Herodes toont afschuw.

D381 noch wyf noch kints u niet ontferm,
 D382 sy meughen syn ryck, sy meughen syn erm.
 D383 Ghy sult ombrenghen alle knegtjes kleyn

Noch met de moeder noch met het kind medelijden hebben, of ze nu rijk zijn of arm maakt niet uit

U zult ombrenghen alle kleine jongetjes

Herodes: ik?

D384 so tweujaorigh en daor onder syn;

Van twee jaar en daar onder

Duivel houdt vuist voor de mond en keert zich daarbij naar het publiek:

D385 dan doenic laghen in myne vuyst

Dan lach ik in mijn vuist

D386 kreck of den vos een gansjen muyst.

Precies zoals de vos een gansje roofst (mausen=roven)

Duivel keert zich weer tot Herodes.

D387 Dies maek u op, geen uer gewagt;

Dus maak u klaar, geen uur gewacht

Duivel springt al naar zijn plaats

D388 ic vaor in naeme Bix Bax

Ik vaar in de naam van Bix Bax (=oude toverspreuk)

D389 tot mynen ghesellen roek ende rat.

Tot mijn soortgenoten roek en de rat

Hier is een blackout met het licht om het goed binnen te laten komen. Duivel spoedt zich naar zijn plaats

HERODES

Herodes loopt naar zijn plaats en sluit zich aan bij de kompany

TONEELKNECHT

Sjerp over de schouder hangen. De Duivel, als Toneelknecht, zet de troon van Herodes weg

EINDE DEEL 4

In deel 5 komen de Koningen bij het stalletje

DEEL 5
WITTE KANT

Engel, Melchior, Balthasar, Kaspar, Pagie, Maria, Jozef en met de liederen de hele kompanij. De Driekoningen komen bij de stal en bieden hun geschenken aan. De Engel laat ze in hun droom weten niet naar Herodes terug te gaan.

TONEELKNECHT

Sjerp over de schouder hangen. De Duivel, als Toneelknecht, laat de kompanij staan voor de ommevang.

PIANO
KOMPANIJ

→ Lied no. 4;
De kompanij zingt Op het eerste akkoord blijft de kompanij frontaal staan en zingt de eerste regel.

Z390 Mit God so willenme ons liedeken vrolyck doen
klincken!

<i>God geef dat ons liedje vrolijk mag klinken</i>
--

Na deze eerste zin volgt een akkoord waarop de kompanij een kwart slag naar links draait. Bij de eerste volle maat begint de kompanij met het rechtse been te lopen. De kompanij gaat linksom van het podium af vanuit het podium gezien de zaal in. De Engel loopt voorop het publiek in.

Z391 deet nu Herodes dit woort vernemen,
Z392 gedrieën synse gegaen,
Z393 de star blonck veurse henen,
Z394 in Betlehem bleve de star stil staen.

<i>Toen Herodes dit woord vernam</i>
<i>Met z'n drieën zijn ze gegaan</i>
<i>De ster ging al blinkend voor ze uit</i>
<i>In Bethlehem bleef de ster stil staan</i>

Bij "stille staan" blijft de kompanij stil staan in de sluitpas.

PIANO
KOMPANIJ

→ Lied no. 5;
De kompanij zingt aansluitend aan lied 4 verder. Weer met rechts beginnen te lopen. De kompanij gaat via de rechterzijde vanaf de zaal gezien de zaal in en komt weer links vanuit de zaal gezien het podium op. De Engel voorop.

Z395 1. Geboren is in Betlehem
Z396 al in den stal
Z397 een kind dwelcs ryck niet en eynden sal.
Z398 Dies juyght vant jaar Hierusalem,
Z399 ja, Christus de heer wy singhen hem,
Z400 lof seyner moeder reyn,
Z401 al met haor kindekyn.
Z402 Christus de heer wy prysen hem
Z403 met onsen vreuchdensanck,
Z404 met onsen vreuchdensanck.

<i>Geboren is in Bethlehem</i>
<i>Al in de stal</i>
<i>Een kind van wie het rijk geen einde kennen zal</i>
<i>Dit jaar verheugd Jerusalem zich</i>
<i>Ja, Christus de heer wij bezingen hem</i>
<i>Lof over Zijn moeder, die maagd is</i>
<i>Ook over haar kindje</i>
<i>Christus de heer wij prijzen hem</i>
<i>Met onze vreugdenzang</i>
<i>Met onze vreugdenzang</i>

2^e couplet. Ezelsbruggetje: je moet eerst de stal in om bij de kribbe te komen

Z405 2. Het leyt vant jaer in Betlehem
Z406 in krebbe cleyn,
Z407 syns rycks en sal geen eynde syn.
Z408 Dies juyght vant jaer Hierusalem,
Z409 ja, Christus de heer wy singhen hem
Z410 lof seyner moeder reyn
Z411 al met haor kindekyn.
Z412 Christus de heer wy prysen hem
Z413 met onsen vreuchdensanck,
Z414 met onsen vreuchdensanck.

<i>Hier in dit jaar in Bethlehem ligt het kindje,</i>
<i>In een kleine kribbe</i>
<i>Aan zijn rijk zal geen einde komen</i>
<i>Dit jaar verheugd Jerusalem zich</i>
<i>Ja, Christus de heer wij bezingen hem</i>
<i>Lof over Zijn moeder, die maagd is</i>
<i>Ook over haar kindje</i>
<i>Christus de heer wij prijzen hem</i>
<i>Met onze vreugdenzang</i>
<i>Met onze vreugdenzang</i>

TONEELKNECHT	De Toneelknecht (Duivel) laat de kompanij weer zitten	
PAGIE	Pagie zet het krukje voor Maria klaar op het midden van het toneel.	
MARIA JOZEF ENGEL	Maria, met kindje op de arm, Jozef en Engel komen op: Maria gaat zitten, Jozef rechts ernaast. De Engel beweegt zich zeer langzaam in de richting van Maria en Jozef om daar na “welc deuser twee paden macht regte syn” aan te komen.	
MELCHIOR BALTHASAR KASPAR PAGIE	De drie Koningen en Pagie komen op en lopen enkele stappen richting Maria. De koningen staan in een open driehoek en zijn de weg kwijt.	
KASPAR	Kaspar spreekt ietwat smekend:	
K415	Verlaet o heer	<i>Verlaat o heer (Duits: ik bid...)</i>
K416	ons nemmermeer!	<i>Ons nooit meer</i>
K417	verlight onse oghen inder noot	<i>Verlicht onze ogen in de nood</i>
K418	dat wy niet en eynden in de doot,	<i>Zodat wij niet eindigen in de dood</i>
K419	geley ons, heer op regte baen	<i>Leidt ons heer op de goede weg</i>
K420	dat wy alhier niet en dwaligh gaen	<i>Zadat wij hier niet verdwalen</i>
K421	en leert ons de gheboden dyn.	<i>En leer ons uw geboden</i>
MELCHIOR	Melchior houdt een kleine pauze en al kijkend en gebarend spreekt hij:	
M422	Welc deuser twee paden macht regte syn?	<i>Welk van deze twee wegen (paden) zal de goede zijn?</i>
ENGEL	Als Melchior zich afvraagt welke van de paden de goede is komt de Engel achter Jozef en Maria staan.	
BALTHASAR	Balthasar zietde ster en wijst naar de ster van de Engel en spreekt:	
B423	Siet, hier de star doet stille staen,	<i>Kijk, hier komt de ster tot stilstand</i>
B424	laet ons inden stal tottet kinde gaen,	<i>Laat ons in de stal naar het kindje gaan</i>
	Koningen lopen dichtter naar Maria en zij maken een buiging. Balthasar vervolgt:	
B425	Got moet u groeten, lief maegdelyn,	<i>God groet u, lieve jonkvrouwe (meisje, maagd)</i>
B426	is hier dien wy soecken, het kindekyn?	<i>Is hier het kindje die we zoeken?</i>
PIANO	→ Lied no. 6;	
MARIA	Maria is innig betrokken bij het kind en zingt solo:	
A427	Hier leyt dien ghy soeckt, goe heren myn,	<i>Hier ligt die u zoekt, mijn goede heren</i>
A428	in doecken gewonden het kindekyn.	<i>het kindje, in doeken gewikkeld</i>
MELCHIOR	Melchior spreekt:	
M429	Nu welaen!	<i>Nu vooruit (welaan)</i>
M430	opgedaen ons geschenck ende offer	<i>Laten we ons geschenk en offer uitpakken (opdoen)</i>
M431	wieroock, mirre endet rode gout.	<i>Wieroock, mirre en het rode goud</i>
PAGIE	Pagie neemt van elke koning de staf aan en reikt hem daarna zijn offergave, te beginnen bij Melchior.	

LIERSPEL Lierspel ondersteunt deze voorbereiding tot offergave. Hier zie je de triniteit in plaats van het groeten in Paradijsspel en Herderspel.

PIANO → Lied zonder nummer

KOMPANIJ De kompanij zingt dit lied samen met de Koningen.

Z432 Psallite unigenito

Prijst de eengeborene

Z433 Christo, dei fillio

Christus de zoon van God

Z434 psaliite redemptori,

Prijst de verlosser

Z435 domino puerulo,

Heer, het kindje (die de drieenheid volmaakt.)

Z436 jacenti in praesepio.

In de kribbe gelegen (geboren in eeuwigheid)

De koningen zingen samen:

E437 Wie onser sal den eersten syn?

Wie van ons zal de eerste zijn?

KASPAR Kijkend naar Balthasar spreekt Kaspar:

K438 Als oudsten sy an U die ere;

Als oudste is aan u de eer

K439 treet toe wy vollegghen u gheren.

Treedt binnen, wij volgen u graag

BALTHASAR Kijkend naar Melchior spreekt Balthasar:

B440 U coomt sy toe, gae ghy te veuren.

U komt de eer toe, gaat u voor ons

MELCHIOR Melchior spreekt:

M441 An ere en is my niet geleghen;

Het gaat mij niet om de eer

M442 ic gae mit Got, niet langh gewagt

Ik ga in naam van God, niet lang gewacht

M443 en 't kinde nieuwe jaer gebracht.

om het kindje Nieuwjaar te wensen.

Melchior treedt naar voren, knielt op een knie voor het kind en geeft zijn offer:

M444 Gegroet syt ghy o heiligh kint,

Wees gegroet, o heilig kind

M445 gelooft sy Got dattic u vindt,

Geloofd (geprezen) zij God dat ik u gevonden heb

M446 van verre reyse comen wy

Van een verre reis komen wij

M447 u ane treffen te regter ty.

Om u hier op de juiste (regter) tijd aan te treffen

M448 Ic wil u offeren 't rode gout,

Ik wil u het rode goud offeren

Melchior, de koning van het verleden, plaatst zijn offer, het rode goud, voor Maria en Jozef.

M449 ic bid my in genae behout. -

Ik bid, dat u mij genadig zult blijven (hald=genadig)

M450 Brenght troulyck groot het kinde teer

Breng trouw het kwetsbare kindje groot en hebt het ouderschap hoog in eer (Duits: eer 't kind, voedt goed op)

M451 en hebt het oudren hooch in eer.

Werkelijk, u zult er niet over hoeven klagen (betreuren)

M452 Voorwaer, gh'en sultet niet beclaghden

En aanvaar mijn geringe gave

M453 en neemt voor lief myn luttel gave.

Melchior staat op, buigt en neemt weer plaats naast Balthasar

KASPAR Kaspar, de koning van de toekomst, treedt naar voren, knielt voor het kind en offert:

K454 O edel coningh, o edel heldt,

O, edele koning, o edele held

K455 hoe is u woningh so arrem bestelt,

Waarom heeft u zo'n armzalig verblijf (lichaam??)

K456 wie mogt u soecken in den stal,

Wie zou u zoeken in de stal

K457 is dit u conincklycke sael?

Is dit uw Koninklijke zaal?

K458 een star heeft my tot u geleyt

Een ster heeft mij naar u toe geleid

K459 dien lof en ere moet syn geseyt.

U, aan wie lof en eer moet worden bewezen

K460 Veel edel coningh t'aller stond
 K461 sallic u prysen mit mynen mond
 K462 en roemen wyt ende breit u name;
 K463 so wilt veel edel heldt ontvaen
 K464 de vrugt myns lands, de mirre goet,

<i>Aan veel edele koningen en op elk tijdstip</i>

<i>Zal ik u prijzen met mijn mond (sprekende dus)</i>

<i>En wijd en zijd uw naam roemen</i>

<i>Dus wilt onvangen, u edele held,</i>

<i>De vrucht van mijn land, de goede mirre</i>
--

Kaspar zet zijn geschenk, de mirre, voor Maria en Jozef en spreekt:

K465 nu bidde ic dat ghy my behoet
 K466 bewaert int regte Betlem my,
 K467 in uwen naeme ic henen ty.

<i>Nu bid ik dat u mij behoed,</i>

<i>Veilig in het ware (regte) Bethlehem, (so schon)</i>

<i>Het is in uw naam dat ik hier vandaan ga.</i>
--

Kaspar staat op, buigt, en neemt weer plaats naast Balthasar

BALTHASAR

Balthasar (voelt met zijn hart, het heden) treedt nu naar voren, knielt voor het kind en offert:

B468 O coningh teer aensiet oock my
 B469 daor en is geen hoghe heldt als ghy,
 B470 u begere ic uyt 's herten gront,
 B471 een star ginck veur tottic u vont;
 B472 neemt aan het offer, de wierook goet,

<i>O, tedere koning, aanschouw ook mij</i>
--

<i>Er is geen hogere heldt als u</i>

<i>Ik verlang naar u uit de grond van mijn hart</i>

<i>Een ster ging vooruit totdat ik u vond</i>

<i>Neem het offer aan, de goede wierook</i>

Balthasar zet zijn geschenk, de wierook, voor Maria en Jozef:

B473 daormet men coninghen eren moet,
 B474 heer, wen ic dickmaels comm na deusen
 B475 wilt myns oock immer ghenadich wesen.

<i>Waarmee men koningen eren doet (moet)</i>
--

<i>Heer, als ik vaker kom na deze keer</i>
--

<i>Wilt u mij dan ook altijd genadig zijn.</i>
--

Balthasar staat op, buigt, en neemt weer plaats tussen Melchior en Kaspar

JOZEF

Jozef spreekt:

J476 Myn goede heren, vergelde Got
 J477 dat ghy tot ons quamt in onse noot
 J478 en mit u giften hebt bedaght,
 J479 Got hebbe u in syne wagt,
 J480 ons kindeken van gaven ryc
 J481 sallet u lonen mildelyck.

<i>Mijn goede heren, God belooft u (Vergelden = belonen)</i>
--

<i>Dat u naar ons toe kwam in onze nood</i>

<i>En ons uw gaven hebt geschonken</i>
--

<i>God heeft u onder zijn hoede</i>

<i>Ons kindje dat rijk bedeed is met gaven</i>
--

<i>Zal u overvloedig (mildelyck) belonen</i>
--

PIANO

→ Lied no. 7;

MARIA

Maria gaat staan en zingt solo haar danklied 7

A482 Goe heren, van herten danck geseyt
 A483 van gaven end offerveerdicheyt,
 A484 spoet ende jonst moogh't u verlenen
 A485 op uwen verd'ren wegh van henen.

<i>Goede heren, ik dank u hartelijk</i>

<i>Voor de gaven en de offergezindheid</i>
--

<i>Voorspoed en gunst (genade) mag het u schenken</i>

<i>Op uw verdere weg hier vandaan</i>

KASPAR

Kaspar spreekt;

K486 Nu welaan, goe Josef myn
 K487 bevolen sy u het kindekyn,
 K488 geen vlyt noch sorghen niet en schoont,
 K489 van Got de heer worde u gheloont.

<i>Nu vooruit, mijn goede Jozef</i>

<i>Opgedragen (bevolen) is aan u het kindje</i>

<i>geen vlijt noch zorgen wordt u bespaard</i>
--

<i>Door God de heer wordt u beloond</i>

BALTHASAR

Balthasar treedt toe, heft en spreidt zijn handen zegenend uit richting Jozef, Maria en het kindje en spreekt:

B490 Nu bewaere u den almachtigen Got
B491 van kommer, anghst end aller noot,
B492 u eeuwighen vader doe u bewaeren –

Nu behoed (beschermt) u de almachtige God

Van leed, angst en alle rampspoed

Uw eeuwige vader zal u beschermen.

Balthasar richt zich nu op de Koningen

B493 mit Got so moetenme henen vaeren.

Met God moeten we op reis gaan

Balthasar treedt terug

LIER

Tijdens de volgende scene, het wegbrengen van de offergaven en terugbrengen van de staffen speelt de lier.

**JOZEF
PAGIE**

Terwijl Jozef de offergaven één voor één wegbrengt, reikt Pagie elke koning weer zijn eigen staf. Weer lierspel. Dit is een moment dat vraagt om overpeinzing: welke offergaven heb ik gebracht en welke offergaven heb ik mogen ontvangen.

**MELCHIOR
BALTHASAR
KASPAR
PAGIE**

De koningen knikken gedag en gaan enkele passen terug. Daarna lopen ze in een boogje naar ongeveer dezelfde plek om een verplaatsing op een klein toneel te symboliseren. Ze gaan in een open driehoek staan. Pagie loopt mee en staat rechts achter.

MELCHIOR

Melchior spreekt:

M494 Nu willenme weerom tot Herodes reysen
M495 ende plaats van het kinde ane wysen,
M496 doch willenme hier wylen over nagt
M497 want alree heyt den avent het duyster gebragt.

Nu willen we weer naar Herodes reizen

En hem de plaats van het kind aan wijzen

Echter, wij willen hier overnachten

Want de avond heeft reeds het duister gebracht.

PIANO

→ Lied no. 8;

**MELCHIOR
BALTHASAR
KASPAR
PAGIE**

De drie Koningen knielen, plaatsen hun staf tegen elkaar, en 'slapen'; Pagie slaapt staand. Maria en Jozef 'slapen' ook: Jozef knielt naast Maria. De muziek klinkt en de koningen zingen terwijl ze inslapen (no. 8):

Z498 Ic laghe in eene nagt en sliep.

Ik lag te slapen in een nacht

ENGEL

Na het lied loopt de Engel bij Maria weg, gaat achter de koningen staan en spreekt:

E499 Ghy heylghe coninghen van oriënt,
E500 Got den almachtighen my tot u sent,
E501 dat u door myn wiert openbaer
E502 dat ghy vermyden mooght alsulck gevaer,
E503 dat ghy niet en wederkeert de baen
E504 tot coningh Herodes den turan.
E505 Want Herodes toernt heimelick sonder maeten,
E506 Got leyde u huyswaert op anderen straeten.

U heilige koningen uit het oosten

God de almachtige zend mij naar u toe

Zodat u via mij geopenbaard wordt

Dat u zulk gevaar zult vermijden

Dat u niet terugkeert op de weg naar

Koning Herodes, de tiran

Want Herodes is mateloos woedend

God leidt u huiswaarts via andere wegen

De Engel gaat weer achter Maria staan

MELCHIOR

De koningen ontwaken langzaam en staan op. Melchior spreekt:

M507 Een sonderlicken droom ic horen waende,
M508 als of een inghel my vermaende

In een zeldzame (zonderlijke) verwarde (waende) droom

hoorde ik alsof een Engel mij waarschuwde

M509 dat wy souden myden Herodes huys
M510 en deur andere wegghen volbrengghen de reys;

Dat wij het huis van Herodes zouden vermijden

En via andere wegen de reis volbrengen

Ook nu zijn Balthasar en Kaspar verbaasd dat Melchior vertelt wat zij ook gedroomd hebben.

M511 want Herodes draegt in synen moet
M512 hoe hy soude vergieten het kinde syn bloet.

Want Herodes loopt met een plan (dwang)

Hoe hij het bloed van het kind zou vergieten

BALTHASAR Balthasar spreekt:

B513 Desgelyck heb oock ic vernomen

Precies zo heb ik ook vernomen

En nu is ook Melchior verbaasd

B514 van den inghel, in onse slaepstee gecomen,
B515 dat Herodes gerigt heeft synen sin ende moet
B516 op dat hy vergiete het kinde syn bloet.

Van de Engel die in ons slaapvertrek was gekomen

Dat Herodes zijn gevoel en dwang heeft gericht

Op het vergieten van het bloed van het kind

Balthasar, verbolgen, ontzet en vastberaden, verlaat zijn rol als trouwe volger van wetenschapper Melchior, treedt naar voren en spreekt krachtig:

B517 Herodes, is selcx u beus begeren
B518 so wagten wy ons tot u weder keeren.

Herodes, is dat uw boze begeren (verlangen)

Dan waken wij ons ervoor om naar u terug te keren

PIANO → Lied no. 9;

**MELCHIOR De Koningen zingen krachtig en vastberaden Lied no. 9 en de kompanij zingt
BALTHASAR mee. Ondertussen loopt Balthasar meteen weg in een achtvorm naar zijn
KASPAR plaats, de andere Koningen en Pagie volgen hem naar hun plaatsen.
PAGIE**

Z519 Balthasar, coninck, daelt van den berrigh neder
Z520 daer hy dat kindeken vinden dede,

Balthasar, koning, daalt de berg af

Omdat hij dat kindje gevonden had

Zacht uitzingen [fade out]: ze zijn al ver weg getrokken.

Z521 Ja also vinden dede, ja dede, ja dede

Ja evenals gevonden had, ja had, ja had

ENGEL Engel staat nog steeds achter Jozef en Maria en spreekt:

E522 Josef, Josef, gotvruchtig man
E523 merckt watt ic u wil segghen aen
E524 van Gode die my tuwaert sont:
E525 Maria neemt tot u terstont
E526 metgaoder 't kinde hoch van naem,
E527 vliedt naet Egyptelant te saem
E528 en weest aldaor tot op de tyt
E529 dat ic 't sal hebben aen geseyt.

Jozef, Jozef, godvruchtig (vroom) man

Let op wat ik u wil aankondigen (aanzeggen)

Via God, die mij naar u toe zond

Neem Maria onmiddellijk (Duits: ook flink en bekwaam)

Samen met het kindje, hoog van naam,

En vlucht samen naar Egypte

En blijf daar tot de tijd

Dat ik het je zal aankondigen

Engel gaat naar haar plaats en gaat zitten

JOZEF Jozef vertegenwoordigt het verleden van bloedbanden. Jozef en Maria ontwaken. Jozef spreekt zeer vertwijfeld:

J530 O waar sullenme henen inder nagt
J531 wie hadde oyt sulck ellend gedagt,
J532 wy en kennen nae dit ofgelegnen
J533 Egyptenland geen straet noch wegghen,
J534 daor ons belaghen boven dien
J535 gedierte wildt ende roverslien.

O, waar moeten we heen in de nacht

Wie had ooit zulke ellende uitgedacht

Wij kennen naar dit afgelegnen

Egypte geen straat noch weg,

En bovendien belagen ons daar

Wilde dieren en roverslieden

J536 't Is vol perycklen, oock maghtigh veer.

Het is vol gevaarlijke problemen, ook verschrikkelijk ver.

PIANO

→ **Lied no. 10;**

MARIA

Maria vertegenwoordigt de toekomst en zingt dat God ze zal leiden op veilige straten. Maria zingt solo lied no. 10

A537 Ons sal geleyden Got den Heer
A538 voert de synen veylighen straeten.
A539 salse nimmermeer verlaeten,
A540 sal syn enghel mit ons senden,
A541 ons regeren sonder ende.
A542 Hier on staet op, syt wel gemeyt

Wij zullen door God de Heer geleid worden

hij geeft richting aan de zijnen over veilige straten

Hij zal ze nooit in de steek laten

Hij zal zijn Engel met ons mee zenden

Hij zal ons regeren tot het einde

Sta daarom op en ben in goede conditie

Jozef staat op

A543 en maektet eselken bereyt.

En maak het ezeltje klaar voor vertrek

JOZEF

Jozef is al opgestaan, kijkt rond, en spreekt:

J544 O heemstee goet, dat Got u hoet
J545 nu het eenmaal so wesen moet;
J546 in Godes wil sallic my gheven
J547 om nae syn eerst ghebot te leven.

O, mijn goede thuishaven, dat God u bewaakt

Nu het eenmaal zo moet zijn

Ik zal mij overgeven aan de Wil van God

Om naar zijn eerste gebod te leven

PIANO

→ **Lied zonder nummer**

MARIA

Maria zingt solo lied terwijl ze opstaat en naar haar plaats loopt achter Jozef aan.

A548 Ade, ade, nu leyt ons Godes hant
A549 van hier en tot het veer Egyptenlant.

Gegroet, gegroet, vanaf nu leidt ons de hand van God

Van hier tot in het verre Egypte

PAGIE

Pagie zet het krukje van Maria weg.

EINDE DEEL 5

In deel 6 laat Herodes de kindermoord uitvoeren door zijn soldaten. Het mislukt want het kindje is in Egypte. De Duivel komt Herodes halen.

**DEEL 6
ZWARTE KANT EN
WITTE KANT**

Engel, Maria, Herodes, Lakei, Hoofdman, Krijgsknecht, Jonas (verkleed als vrouw), Duivel, Toneelknecht en met de liederen de hele kompanij. Herodes laat de kindermoord uitvoeren door zijn soldaten. Het mislukt want het kindje is in Egypte. De Duivel komt Herodes halen.

TONEELKNECHT

De Duivel brengt de zetel van Herodes en zet achter de zetel het opstapje voor de Engel.

JONAS

Als de Duivel bezig is sluipt Jonas met zijn hoofddoek de zaal in en gaat naar achteren

**HERODES
LAKEI**

Herodes en de Lakei komen op. Herodes staat voor op het podium. De Lakei rechts van de stoel.

HERODES

H550 Schoon ic met sorghen deet bedencken
H551 hoe dat ic rycklic sou beschencken
H552 de wysen uytet oostenlant
H553 mit sluwheyt en mit rapper hant
H554 als oock den nieuwen coninck goet,
H555 so speur ic doch in mynen moet
H556 dattic van haorlie ben bedroghen
H557 en sy my hebben veur geloghen.

Herodes gaat zitten en vervolgt:

H558 In anghsten leef ic gruwbaorlyck
H559 dat also dra myn coninckryck
H560 gering wort en heyt ofgedaen.
H561 Nu ist van node ras beraen
H562 hoe offic deuse saecken wend
H563 dat ic behouden magh myn regiment,
H564 ic sin het eene en voort het aer,
H565 'ck wiek ende weegh hoe ic dien coninck daer
H566 mogt vatten, en gestaegh bedenck
H567 wat ic hem bieden sal veur een geschenck.
H568 'ck wilt soetjens an ende oock mit loosheyd doen
H569 gelyck de vos beslyt een malsch kapoen,
H570 dan dryft hy listighlic syn spel
H571 en doet het vanghen alte wel;
H572 gelyck de kat de muys verslindt,
H573 soo willic om gaon mittet kint.

<i>Hoewel ik met alle zorg had bedacht</i>
<i>Hoe dat ik rijkelyk geschenken zou geven</i>
<i>Aan de wijzen uit het oosten</i>
<i>Zij het wel met sluwheid en ook vlug</i>
<i>Overigens ook geschenken aan de nieuwe goede koning</i>
<i>Zo speur ik toch in mijn binnenste</i>
<i>Dat ik door hen ben bedrogen</i>
<i>En dat ze mij hebben voorgelogen</i>

<i>In leef gruwelyk in angsten</i>
<i>Dat, als gevolg van dat voorliegen, weldra mijn koninkrijk</i>
<i>Klein wordt en niet meer meetelt</i>
<i>Nu is het uit nood dat ik snel moet beraden</i>
<i>Hoe of ik deze zaak een wending kan geven</i>
<i>Zodat ik mijn legereenheid kan behouden</i>
<i>Ik bedenck het ene en vervolgens het andere</i>
<i>Ik wik en weeg hoe ik die koning daar</i>
<i>Zou kunnen pakken en voortdurend bedenck</i>
<i>Wat ik hem aanbieden zal als geschenk</i>
<i>Ik wil subtiel (soetj.) en sluw (loosheyd) met hem omgaan</i>
<i>Precies zoals de vos een malse vetgemeste haan insluit</i>
<i>Dan speelt hij zijn spel van het sluwe opdrijven</i>
<i>En vangt het als hij er zin in heeft (frischen muat)</i>
<i>Precies zoals de kat de muys verslind</i>
<i>Zo wil ik omgaan met het kind.</i>

DUIVEL

De Duivel komt en fluistert Herodes iets in het oor. Duivel af.

HERODES

Herodes staat eventueel op en vervolgt:

H574 Seér plotslyc staot my nu veurt oogh
H575 hoe of iet kinde vatten moogh:
H576 met myn krygsvolck willick gezwind

<i>Zeer plotseling staot mij nu voor het geestesoog</i>
<i>Hoe ik het kindje kan pakken</i>
<i>Met mijn krijgsvolk wil ik heel snel</i>

H577 om brenghen so menich cleyne kint,
 H578 in gantse Judea brengh ic voorwaer
 H579 de knegtkens om 't leven alle te gaor;
 H580 wat deert my of int gantse lant
 H581 de moeders kryten moord ende brand,
 H582 soo ic myn ryck slechts cost beerven
 H583 niet en geraecke int verderven.

<i>Ombrengen zo menig kleine kind</i>
<i>In heel Judea breng ik zeker (voorwaer)</i>
<i>De knaapjes om het leven alle te samen</i>
<i>Wat deert het mij of in het hele land</i>
<i>De moeders moord en brand krijten</i>
<i>Als ik mijn rijk maar kan beerven</i>
<i>En niet te gronde raak</i>

Herodes gaat weer in zijn zetel zitten

**MARIA
 HERODES
 LAKEI**

Maria loopt bij het volgende lied, via de rechterzijde (vanuit zaal gezien) en voorlangs, zingend (lied no. 11) rond Herodes' zetel; de Lakei doet even een stapje terug en Herodes verschuilt zich trillend onder zijn mantel:

PIANO

→ Lied no. 11;

MARIA

Maria zingt solo lied no. 11 terwijl ze om Herodes heen naar haar plaats loopt

A584 Maghtighe coningh, gedenckt aan barmherticheyt,
 A585 dat ghyt eenmaal niet rouigh en syt
 A586 so ghy vergiet der onschuldighen bloet,
 A587 bedenkt, maghtighe coninck, wat ghy doet. -

<i>Machtige koning, denk terug aan mededogen op dat moment in het verleden dat u niet verbitterd was</i>
<i>voordat u het onschuldige bloed vergiet,</i>
<i>Bedenk dan, machtige koning, wat u doet</i>

HERODES

Herodes barst uit richting Maria:

H588 Packt u gezwind van hier, dwazin!
 H589 wat laot ghe u mit mynen saeken in?
 H590 benomen wort my 't regiment
 H591 sooc niet en spoede dit onheyl wend.
 H592 Wout ghy my dan verordineren?
 H593 een coninck en salmen niet regeren!

<i>Maak dat je hier weg komt, dwaas wijf</i>
<i>Bemoei je met je eigen zaken (inlaten met)</i>
<i>Afgenomen wordt mij de legerenheid</i>
<i>Als ik niet spoedig dit onheil een andere wending geef</i>
<i>Wilt u mij dan bevelen?</i>
<i>Over een koning zal men niet heersen</i>

Herodes roept de soldaten

H594 knegten!

<i>Knechten (niet origineel)</i>

**HOOFDMAN
 KRIJGSKNECHT**

De Hoofdman en Krijgsknecht zijn rechtlijnig en vinden het fijn om aan de kindermoord mee te doen. De Hoofdman en Knecht komen marcherend en stampend op. De Hoofdman staat links van Herodes, de Knecht daarnaast. De Knecht reageert op spel en tekst van de Hoofdman.

HERODES

Herodes vervolgt en de soldaten reageren op zijn woorden.

H595 Ghy knegten hebt vernomen wel
 H596 uws heren ghebieden ende bevel:
 H597 siet hier het conincklyc mandaat

<i>U, knechten hebt goed vernomen</i>
<i>Wat uw heer u gebiedt als een bevel</i>
<i>Zie hier het Koninklijke mandaat</i>

De Toneelknecht geeft het aan Herodes, die het aan de Hoofdman geeft.

H598 soo'ck opterstont uytveerdighen laet;
 H599 tot alle landpaelen condighet af,
 H600 elk hem er nae righte op swaerste straf.

<i>Dat ik onmiddellijk uitvaardigen laat</i>
<i>kondig het af tot alle landpalen</i>
<i>Iedereen houdt zich eraan of hij wordt zwaar gestraft.</i>

HOOFDMAN

De Hoofdman doet stampend een stap naar voren, staat in de houding, rolt het mandaat af en leest het voor: De Knecht reageert op spel en tekst van de Hoofdman.

N601 Haor conincklycke majesteyt
 N602 deur een gestrengh mandaat bevolen heyt
 N603 dat men om brenghe alle knegtkens cleyn
 N604 so twoujaerigh en daor onder syn.
 N605 Hier en sal niet baeten goet noch geldt,
 N606 also heytet onsen heer coninck bestelt.
 N607 Een yeder die het ghebot sal weerstreven
 N608 salt boeten mit haaf, goet ende leven.

<i>Haar Koninklijke majesteit</i>
<i>heeft door een steng mandaat bevolen</i>
<i>Dat men alle kleine knaapjes ombrengt</i>
<i>Van twee jaar oud en daor onder</i>
<i>Hier zal het niet lonen goederen of geld aan te nemen</i>
<i>want zo heeft onze heer koning het uitbesteed</i>
<i>Iedereen die het gebod zal dwarsbomen</i>
<i>Zal boeten met huis en haard en zijn leven</i>

JONAS (VERKLEED) Jonas komt klagend vanuit het publiek tot Herodes en spreekt en smeekt op zijn knieën:

J609 O, wee O, wee het felle mandaat!
 J610 des coninghs magt over ons leven gaet,
 J611 onse kinderkens moetens worden gedoot?
 J612 ach, wat salt gheven smert, pyn ende noot!

<i>O, wee, o, wee, het felle mandaat</i>
<i>Van de koning die macht over ons leven heeft</i>
<i>Onze kindertjes moeten worden gedood</i>
<i>Ach, wat zal het geven smart, pijn en nood</i>

Herodes strekt de arm uit en beveelt:

H613 Dit woort sy aenstonts mitter doot bekocht
 H614 grypt hem, hy worde int prisoen gebroght.

<i>Dit woord wordt aanstonds met de dood bekocht</i>
<i>Grijp hem, hij wordt naar de gevangenis gebracht</i>

HOOFDMAN KRIJGSKNECHT De Hoofdman en Knecht pakken hem vast en de Krijgsknecht dreigt met zijn zwaard.

HOOFDMAN Hoofdman spreekt:

N615 Ghy booswicht, wildy den coningh weerstreven,
 N616 tsal u costen haaf goet ende leven.

<i>U, booswicht, wilt u de koning dwarsbomen</i>
<i>Het zal u huis en haard en uw leven kosten</i>

De Knecht trekt Jonas enkele stappen mee. De Hoofdman houdt de Knecht tegen. De Hoofdman vervolgt met iets ingehouden toon naar de zaal want het gaat ook over zijn eigen hachje.:

N617 Ist niet beter de kinderkens sturven alleene,
 N618 dat als wy algaeder verdurven mit eenen?

<i>Is het niet beter dat de kindjes alleen sterven</i>
<i>Dat als wij allemaal "onbruikbaar" worden</i>

Met veel geweld en gestamp wordt Jonas gekneveld naar zijn plaats gebracht. Soldaten gaan ook zitten.

HERODES Herodes spreekt:

H619 Loopt lackey, bringht my opt termyn
 H620 den also getrouen hooftman myn.

<i>Loop Lakei, breng mij zodadelijk</i>
<i>mijn zo trouwe Hoofdman</i>

LAKEI HOOFDMAN KRIJGSKNECHT TONEELKNECHT Lakei haalt Hoofdman en Krijgsknecht. De Toneelknecht houdt vast het zwarte zwaard gereed.

HERODES Herodes vervolgt:

H621 Siet hier, hooftman, neemter dit sweert

<i>Zie hier Hoofdman, neemt dit zwaard</i>
--

Duivel geeft het zwarte zwaard aan Herodes, die het aan de Hoofdman geeft.

Herodes vervolgt:

H622 ende vier dusend manschap mit haor best gheweer

<i>En vierduizend manschappen met hun beste wapens</i>
--

H623 ende gaot heen overt geberregt mit spoet
 H624 end' alle knegtkens cleyn ombringhen doet!
 H625 Neemt, seggic u, geenderlei steeckpenninck an,
 H626 want op straffe des levens comtet u staen:
 H627 doodt ghy de kinderkens alle ghelyck,
 H628 meughense erm syn, jonc ofte ryck;
 H629 soldye schenck ic u tweevoud,
 H630 lonen salc u mittet rode gout.

<i>En gaat heen over het gebergte met spoed</i>
<i>En breng alle kleine knaapjes om</i>
<i>Neem, zeg ik u, geen enkele steekpenning aan</i>
<i>Want de straf zal zijn dat het u uw leven kost</i>
<i>Dood u de kindjes allen tegelijk (zugleich)</i>
<i>Als (=meughen) ze jong zijn, arm of rijk maakt niet uit;</i>
<i>Soldij (loon) schenk ik u in tweevoud</i>
<i>Lonen zal ik u met het rode goud.</i>

HOOFDMAN Hoofdman spreekt:

N631 Dat conincklycke majesteyt
 N632 te deuser uer bevolen heyt
 N633 hebbic mit vreuchden ane geheurt,
 N634 oock wel vernomen weurt veur weurt:

<i>Hetgeen koninklijk majesteit</i>
<i>Op dit uur bevolen heeft</i>
<i>Heb ik met vreugde aan gehoord</i>
<i>Ook wel vernomen woord voor woord</i>

Hoofdman onderstreept het gezag van Herodes:

N635 Ic doent u sweren by hoogste trouw,
 N636 volgaeren sulcx volbrenghen sou
 N637 want myn gantse sin ende moet
 N638 rigtig hier nae haeken doet.
 N639 Ic wilde ic hadse veur my staen.
 N640 'ck en soude wis niet ledich staen
 N641 doch met dit sweert soudic gezwind
 N642 ombrenghen so menigh cleyne kint!
 N643 het hert int lyf my laghen doet

<i>Ik zweer u dat ik met de hoogste trouw</i>
<i>Met veel genoegens zulks volbrengen zal</i>
<i>Want mijn hele gevoel en verstand (dwang)</i>
<i>streeft hier juist naar</i>
<i>Ik wilde ik had ze voor me staan</i>
<i>Ik zou zeker niet werkloos toekijken</i>
<i>Doch met dit zwaard zou ik heel snel</i>
<i>Ombrengen zo menig klein kind</i>
<i>Het hart in het lijf doet mij lachen</i>

Moordlustig genietend en fantaserend vervolgt hij:

N644 als ic sien druypen 't rode bloet;
 N645 dan lykentet een brulochte
 N646 daorse veul kalvers en koebeesten slogten.

<i>Als ik het rode bloed zie druipen</i>
<i>Dan lijkt het wel een bruiloft</i>
<i>Waar ze veel kalveren en koeien slachten</i>

Herodes vindt dit ongepast en stoot de Hoofdman aan. Hoofdman corrigeert zich en staat weer in de houding.

N647 Wel an, mit haesten ic my bereyt
 N648 te doen dat my conincklycke majesteyt
 N649 ernstlyc gheboden heyt. Lackey, coomt ras,
 N650 slaot ghy mit myn er oock op los!

<i>Kom, haastig ben ik bereid</i>
<i>Om te doen wat mijn Koninklijke majesteit</i>
<i>In ernst bevolen heeft. Lakei, kom snel</i>
<i>Slaat u er met mij ook op los</i>

LAKEI De Lakei toont zijn dolkje en spreekt ook bloederig:

L651 Ja heer, van stond aen willic houen ende steken
 L652 so veul ic can; 'ck laot my niet besteken.

<i>Ja heer, van begin afaan wil ik slaan en steken</i>
<i>Zo veel ik kan, geen mens zal mij doorsteken (Duits)</i>

De Lakei steekt (bijna) zichzelf.

HOOFDMAN Hoofdman tuurt de zaal in en spreekt:

N653 Ic sien een drom knegten ende trawant,
 N654 ic meen tsy een colfjen nae haorlie hant:
 N655 wel nu, heer coninck, hebt goeden moet,
 N656 wy sellen vergieten het kinde syn bloet.

<i>Ik zie een hoop knechten en handlangers</i>
<i>Ik denk dat ze dat heel graag doen (kolfje naar hun hand)</i>
<i>Welnu, heer koning, heb goede moed</i>
<i>Wij zullen vergieten het bloed van het kind</i>

HOOFDMAN KRIJGSKNECHT De Hoofdman stampet op de grond waarop de kompanij gaat staan en het hoofd afwendt naar links (voor de zaal rechts). Maria blijft recht vooruit

LAKEI kijken. De Hoofdman loopt rechts ,vanuit de zaal gezien, het podium af, gevolgd door de Knecht en de Lakei. Hoofdman en Knecht marcheren en stampen, de Lakei huppelt en sloft er wat slungelig achteraan. Zij verlaten de ruimte, nemen hun popjes en komen vanuit de zaal gezien links het podium weer op. De kompanij staat nog steeds met het hoofd naar rechts, vanuit de zaal gezien, afgewend. Bij Herodes aangekomen via de linker kant, vanuit de zaal gezien, stampt de Hoofdman op de grond waarop de kompanij gaat zitten en weer naar voren kijkt.

HOOFDMAN Als de Hoofdman en de Krijgsknecht bij Herodes zijn aangekomen spreekt de Hoofdman: (let op: “en acht” moet eigenlijk zijn “hab acht” want 144.000 komt in het Johannesevangelie in dit verband voor)

N657	Conincklyc majesteyt, nu gheeft wel agt;	<i>Koninklijk majesteit, bedenk wel (acht geven)</i>
N658	een maol hondert dusend vier en veertigh, en acht	<i>Honderd vierenveertigduizend en acht (of “geef acht”)</i>
N659	heb ic mit eyger hand omt lyf gebrogt,	<i>Heb ik met eigen hand om het leven gebracht</i>
N660	wel nu, heer coninck hebt goeden moet,	<i>Welnu, heer koning, heb goede moed</i>
N661	wy deden vergieten het kinde syn bloet.	<i>Wij vergoten het bloed van het kind</i>

Hoofdman werpt zijn popje voor Herodes voeten

KRIJGSKNECHT De Krijgsknecht treedt naar voren en spreekt:

T662	Tagentig dusend is myn getal	<i>Tachtigduizend is mijn aantal</i>
T663	die ic bragt om tleven over al,	<i>Die ik overal om het leven bracht</i>
T664	den deusen deet ic 't laosten packen	<i>Deze pakte is als laatste</i>
T665	en deet hem wip! synen kop af hacken.	<i>En hakte hem “wip” zijn kop af</i>

Krijgsknecht werpt zijn popje voor Herodes voeten

LAKEI De Lakei spreekt:

L667	Conincklyc majesteyt, merckt an dit wigt	<i>Koninklijk majesteit, merk aan dit klein kind</i>
L668	hoe ic desselfs mandaat hebt uyt gerigt:	<i>Hoe ik “uw opdracht” (mandaat) zelf heb uitgevoerd</i>
L669	twee dusend heb ic er gebragt omt leven	<i>Tweeduizend heb ik er om het leven gebracht</i>
L670	en deusen an syns moeders borst gegrepen.	<i>En deze van de borst van zijn moeder gegrepen</i>

Lakei werpt zijn popje voor Herodes voeten

HERODES Herodes spreekt opgelucht:

H671	Hebt danck ghy knegten al drieën ghelyck,	<i>Heb dank gij knechten, alle drie tegelijk (zugleich)</i>
H672	ic wil u schencken myn halleve ryck!	<i>Ik wil u schenken mijn halve koninkrijk</i>

HOOFDMAN Hoofdman, Krijgsknecht en Lakei gaan naar hun plaatsen en Herodes haalt even opgelucht adem en geniet van zijn overwinning (wandelingetje).

LAKEI

DUIVEL Dan komt de Duivel met zijn popje (mensen die al bij hem in de hel zijn) en spreekt:

D673	Ghenadighe coninck, bin oock weerom gecomen	<i>Genadige koning, ik ben ook weer terug gekomen</i>
D674	en heb myn kinders oock mit genomen,	<i>En heb mijn kinderen ook meegenomen</i>
D675	die hebben haorselvs dorren vermeten	<i>Die hebben het durven wagen</i>
D676	uut minen sack de braetworst te eten;	<i>Uit mijn tas de braetworst te halen en te eten</i>
D677	eer dat ics gonne een bete brood,	<i>Alvorens (eer 1) ik ze een hap (bete) van het brood geef</i>

D678 eer slanic 't neer en 't leyt morsdood.

Liever (eer 2) sla ik het neer en het ligt morsdood

Duivel werpt zijn popje voor Herodes voeten. De Duivel gaat af

**HOOFDMAN
KRIJGSKNECHT
LAKEI**

De Hoofdman, Krijgsknecht en Lakei komen ook op maar nu zonder marcheren.

HOOFDMAN

De Hoofdman heeft verzaakt en voelt zich schuldig. Bij Herodes loopt de spanning steeds meer op. De Hoofdman spreekt:

N679 Conincklyc majesteyt, ic bid om verschoningh:
N680 wy en vonden niet den nieu geboren coningh
N681 of wy oock sochten naer ende veur,
N682 van den coninck en hebben me niet geheurt;

Koninklijk majesteit, ik bid om vergeving:

Wij vonden niet de nieuwgeboren koning

Of wij ook zochten tot in alle uithoeken (end und ort)

Van de koning hebben we niets gehoord

De Hoofdman herneemt zich weer en klinkt weer als soldaat en overtuigend.

N683 alevel alle knegtken cleyn
N684 so tweujaorigh en daor onder syn
N685 bragtenme om nae 's heren woorden;
N686 ic meene 't is volbragt geworden.

Niettemin alle knaapjes klein

Die twee jaar en daor onder zijn

Brachten we om zoals onze heer het had verwoord

Ik meen het is volbracht "geworden"

HERODES

Herodes springt op uit zijn zetel en is in paniek omdat hij inziet dat zijn plan niet geslaagd is:

H687 Daor ghy hem niet en hebt gedood
H688 staet vast dat hy uytet ryck ontvlood.
H689 Nu is myn leven schier verloren
H690 midts dat een nieuwen Got hier is geboren;

Daar u hem niet heeft gedood

Staat vast dat hij uit het rijk ontvluchtte

Nu is mijn leven bijna verloren

Op voorwaarde dat een nieuwe God hier is geboren

Herodes loopt zoekend naar voren

H691 selfs willic sien waorc hem can vinden,
H692 ay, costic hem in Betlem in den stalle vinden!

Zelf wil ik zien waar ik hem kan vinden

Ai, kon ik hem maar in Bethlehem in de stal vinden

Herodes ploft weer in zijn zetel en zinkt in elkaar.

**HOOFDMAN
KRIJGSKNECHT**

Terwijl Herodes weer is gaan zitten schuivelen Hoofdman en Krijgsknecht achteruit naar hun plaats.

HERODES

Herodes krijgt plotseling stekende pijnen, hij wordt waanzinnig van angst. Een verleden had hij niet want hij is maar zetbaas, de toekomst heeft hij weggegeven uit angst en in het heden is een groot gat gevreten. Hij spreekt:

H693 O smart, o bittere smart
H694 hoe is my bangh omt hart.

O smart, o bittere smart

Hoe is het mij bang om het hart (zwak voelen)

LAKEI

Lakei spreekt:

L695 Een appel end een mes bringht haestiglyc
L696 dattic myn here laefenis reick.

brenge me snel een appel en een mes

Zodat ik mijn heer verkwikking aanreik

TONEELKNECHT

De Toneelknecht geeft de Lakei een appel en een mes, de Lakei biedt dat Herodes aan maar die slaat het af.

PIANO

→ Lied no. 12;

ENGEL

De Engel komt op en gaat achter de troon op het opstapje staan en zingt solo

lied no. 12

E697 Herodes, Herodes, ghy snoode tyran,
E698 wat deden d'onnoosle kindjens u an,
E699 dat ghy so deet verderven?
E700 wagt, nu coomt ghy de doot te sterven.

<i>Herodes, Herodes, gij boosaardige tiran</i>
<i>Wat deden de onschuldige kinderen u aan</i>
<i>Dat gij ze zo ten gronde deed richten (ombrengen)</i>
<i>Wacht, nu zal u de dood spoedig omringen (komt te strv)</i>

HERODES Herodes spreekt met hakkelende stem:

H701 Wat helle glans heeft my omvaen,
H702 ach, ach, myn leven heyt gedaen,

<i>Wat een hel licht heeft mij omgeven</i>
<i>Ach, ach het is gedaan met mijn leven</i>

Herodes spreekt weer met gewone stem

H703 loopt, lackey, bringht my opt termyn
H704 den also getrouen hooftman myn.

<i>Loop Lakei, breng mij zodadelijk</i>
<i>mijn zo trouwe Hoofdman (de trouwste)</i>

LAKEI De Lakei gaat de Hoofdman halen, de Krijgsknecht komt ook mee.

TONEELKNECHT De Toneelknecht houdt vast het present gereed voor de volgende scene

HERODES Herodes spreekt:

H705 Siet aan hooftman, neemt dit present

<i>Zie hier Hoofdman, neem deze gave</i>
--

De Duivel geeft buidel met munten aan Herodes die dat doorgeeft aan de Hoofdman. De Hoofdman begint al in te zien dat hij iets gedaan heeft wat hij eigenlijk niet wilde en wil daarom het geschenk niet zo graag meer hebben. "Hij gaat naar Abrahams tuin, om boonen te poten" zegt men van iemand, wiens dood men te gemoet ziet. Herodes vervolgt:

H706 wilt u vereren al veur myn end
H707 het tydlic goet hebbic te seer gaegt
H708 dies heeft den duyvel my ten val gebraght:
H709 nu vaer ic henen in abrahams hof.

<i>Die ik u wil schenken nog voor mijn einde</i>
<i>Aan tijdelijke bezittingen was ik te zeer verslingerd ,Duits</i>
<i>Hiertoe=dies heeft de duivel mij verleid (ten val gebracht)</i>
<i>Nu vaer ik heen naar Abrahams tuin</i>

Herodes zakt ineen en zijn kroon valt af. Hij blijft zo zitten.

DUIVEL De Toneelknecht houdt vast de hellekroon gereed voor de volgende scene.

ENGEL De Engel (op het opstapje achter de troon van Herodes) spreekt:

E710 Ghy hellegheesten wagt hem af,
E711 en voert hem 't uwaert, tot u nest,
E712 die staeg u diener is gheweest

<i>Gij Duivels wacht tot Herodes komt</i>
<i>En voert hem naar u toe, tot uw nest</i>
<i>Die aanhoudend uw dienaar is geweest</i>

De Engel geeft opdracht aan de Duivel de kroon met vlammen op te zetten

E713 en kleedt hem als een coninck schoon
E714 en set hem op de helle-croon.

<i>En kleed hem al (Duits: schon) als een koning</i>
<i>En zet hem de hellekroon op</i>

De Duivel zet de helle-kroon op Herodes' hoofd. Duivel af.

HOOFDMAN De Hoofdman, de Krijgsknecht en de Lakei beseffen dat voor iedereen aan
KRIJGSKNECHT materieel gewin een eind komt en zeggen in koor;

LAKEI

N715 Wat baet de hoghe troon
N716 wat sceppter ende croon
N717 sceppter en regiment
N718 tgaet alles ras ten end.

<i>Wat helpt de hoge troon,</i>
<i>de sceppter en de kroon</i>
<i>Sceppter en legereenheid</i>
<i>Alles heeft spoedig een einde</i>

Allen gaan achteruit naar hun plaatsen.

DUIVEL De Duivel komt, duwt met zijn wijsvinger tegen Herodes en spreekt:

D719 Buckt u Joostjen, bukt u,
D720 Doet u an suere melleck versaeden
D721 en hebtet vet in de kan gelaten.

<i>Bukt u Joostjen, bukt u</i>
<i>Heeft u zich aan de zure melk verzadigd</i>
<i>En hebt u het vet (room) in de kan gelaten</i>

**HERODES Herodes probeert de Duivel om te kopen maar de Duivel wil alleen zijn ziel.
Herodes spreekt:**

H722 O duyvel, laet my langher leven,
H723 een juck swart ossen sallic u gheven!

<i>O Duivel, laet mij langer leven</i>
<i>Een tweespan zwarte ossen zal ik u geven</i>

DUIVEL Duivel spreekt en drukt weer de vinger tegen Herodes, Herodes krimpt ineen:

D724 Neen ic, neen
D725 u wilc alleen.

<i>Nee, ik nee</i>
<i>U wil ik alleen</i>

HERODES Herodes spreekt:

H726 O duyvel, laet my langher leven,
H727 een span swart rossen sallic u gheven!

<i>O Duivel, laet mij langer leven</i>
<i>Een tweespan zwarte (en vurige) paarden zal ik u geven</i>

DUIVEL Duivel spreekt en drukt weer de vinger tegen Herodes:

D728 Neen ic, neen
D729 u wilc alleen.

<i>Nee, ik nee</i>
<i>U wil ik alleen</i>

HERODES Herodes spreektnog meer smekend:

H730 O duyvel, laet my langher leven,
H731 myn halve coninckryck sallic u gheven!

<i>O Duivel, laet mij langer leven</i>
<i>Mijn halve koninkrijk zal ik u geven</i>

DUIVEL Duivel spreekt:

D732 Ei, wat sullenme stryen gins en weer,
D733 onser syt ghe maor alte seer!

<i>Ei, wat zullen we steeds opnieuw strijden</i>
<i>U bent maar al te zeer een van ons</i>

Tegen het publiek en wijzend naar het publiek.

D734 daor comen er meerdere nogh by myn
D735 in de hellepyn,

<i>Daar komen er nog meer, bij mij</i>
<i>In de pijn van de hel</i>

Duivel staat links (rechts vanuit de zaal gezien) van Herodes

D736 ghy en sultet alleenlich niet syn.

<i>U zult het niet alleen zijn</i>

Duivel trekt Herodes aan zijn schouders op en Herodes veert helemaal uit zijn troon.

D737 Wagt, efkens sien of ghe oock swaor syt.

<i>Wacht, even kijken of u ook zwaar bent</i>

Duivel loopt naar rechts (links vanuit de zaal gezien) en trekt aan Herodes

D738 Span ic an een paor katten

<i>Span ik een paar katten aan</i>

Duivel loopt naar links (rechts vanuit de zaal gezien) en trekt aan Herodes

D739 Span ic an een paor ratten

<i>Span ik een paar ratten aan</i>

Duivel loopt naar rechts (links vanuit de zaal gezien) en trekt aan Herodes

D740 Span ic an een muysenpaor:

<i>Span ik een muizenpaar aan</i>

D741 rits, rats, mit hem ter helle vaor.

<i>En ga (=vaor) rits, rats met hem naar de hel</i>

Duivel trekt Herodes mee naar zijn plaats terwijl Herodes het uit schreeuwt. Er is een blackout van het licht.

HOOFDMAN

De Hoofdman heeft berouw en ziet wat hij gedaan heeft. Hij neemt de schuld van Herodes op zich. Hij doorsteekt zich met zijn zwaard. Het geweten gaat spreken dus er is hoop in de mensheidsontwikkeling. De Hoofdman doet dat uit vrijheid. Herodes is gepakt. De Hoofdman zonder Krijgsknecht komt op en spreekt langzaam en met veel gevoel de volgende woorden terwijl hij begint met een handgebaar kijkend naar de troon:

N742 Ach, wat heeft myn heer coninck bedreven,
N743 dat hy de kinderkins stond nae 't leven,

<i>Ach, wat heeft mijn heer koning uitgevoerd</i>

<i>Dat hij de kindjes naar het leven stond</i>
--

Hoofdman loopt klein stukje en vervolgt

N744 hadde ic het, lacie, eer bedacht,
N745 ic en hadde se wis niet om gebraght;
N746 ach cost icx nogh erlanghen,
N747 an den hoogsten boom mogt ic wel hanghen!

<i>Als ik het helaas eerder overdacht</i>

<i>Dan had ik ze zeker niet omgebracht</i>
--

<i>Ach, kon ik het nog bereiken</i>

<i>Aan de hoogste boom zou ik wel willen hangen</i>

Hij wist naar boven

N748 ach cost icx nogh bedencken,
N749 in de diepste see mogt ic wel sincken!

<i>Ach, kon ik het nog overwegen</i>

<i>In de diepste zee zou ik wel willen verdrinken</i>

Hij gaat helemaal door de knieën. Wanneer hij op staat neemt hij de tijd om overpeinzend naar de troon te lopen en overtuigend te zeggen

N750 Doch wil iet op myn heer coninck wreken
N751 en met dit sweert my selven deursteken.

<i>Doch wil ik het op mijn heer koning wreken</i>

<i>En mijzelf met dit zwaard doorsteken</i>

Hoofdman doorsteekt zich met het zwaard dat hij van Herodes gekregen heeft en valt in de zetel van Herodes.

DUIVEL

De Duivel (niet de Toneelknecht) komt op, tikt de Hoofdman aan en begeleidt hem naar zijn plaats. De Duivel heeft op hem geen grip meer. De Duivel gaat naar zijn plaats en doet de sjerp over zijn schouder

TONEELKNECHT

De Toneelknecht ruimt het podium op en laat daarna de kompanij staan voor ommegang.

PIANO

→ Lied no. 13;

KOMPANIJ

Het lied dat Christus geboren is en dat hij wending heeft gegeven aan de mensheidsontwikkeling. De kompanij gaat weer door de zaal zoals bij de andere liederen. Herodes loopt nu voor de Duivel en is met een ketting verbonden aan de Duivel. "Ick ben u, ghy syt myn" betekent dat je je opoffert en plaats maakt voor een ander zonder opgelegde moraliteit. De kompanij zingt vrolijk en blij lied 13 sterk zingen

Z752 Wilt singhen end jubileren
Z753 Jesu den messiaë,
Z754 die de wereld doet regeren,
Z755 is een soon Mariaë

<i>Laat ons zingen en jubelen</i>

<i>Jezus de Messias</i>

<i>Die de wereld regeert</i>

<i>Is een zoon van Maria</i>

zachter zingen

Z756 en leyt in het krebbeken
Z757 by 't osjen end eselken.

<i>En ligt in een kleine kribbe</i>

<i>Bij de os en het ezeltje</i>

Zachtjes

Z758	Suja, suja, suja, suja, kindekyn, sterker tot sterk (ezelsbruggetje de s van springen komt voor de z van zingen)	<i>Suja, suja, suja, suja, klein kindje</i>
Z759	ick ben u, ghy syt myn.	<i>Ik ben u, u bent mij.</i>
Z760	Jubelt springhend,	<i>Jubelt springend,</i>
Z761	jubelt singhend	<i>Jubelt zingend,</i>
Z762	hodie, hodie, hodie is geboorn	<i>Vandaag, vandaag, vandaag is geboren</i>
Z763	Christus sone Mariae, Mariae	<i>Christus de Zoon van Maria, Maria</i>
Z764	en heeft wan ons of genomen Zachter	<i>En heeft van ons afgenomen</i>
Z765	alle leed, alle leed, alle wee. sterker	<i>Alle leed, alle leed, alle pijn (ellende)</i>
Z766	Helpt ons spoede tot u comen sterker tot sterk	<i>Help ons om spoedig bij u te komen</i>
Z767	Helpt ons spoede tot u comen	<i>Help ons om spoedig bij u te komen</i>
Z768	O Christe, O Christe	<i>O Christus, o Christus</i>

KOMPANIJ **De kompanij blijft staan voor de stoelen.**

ENGEL **De Engel treedt naar voren en spreekt, al naargelang het dag is of avond:**

E769	Aghtbaere, seer vroede, goetgonstighe heeren,	<i>Geachte zeer wijze, goedgezinde heren.</i>
E770	oock deugtsaeme vrouwen ende joncvrouen in alle ere	<i>Ook deugdzaame vrouwen en jongedames met alle respect</i>
E771	Wilt altegaer niet euvel duyden	<i>Wilt u ons allen niet kwalijk nemen</i>
E772	dat wy ons spel verтоonden voor uluyden,	<i>Dat wij ons spel voor u als toeschouwer laten zien</i>
E773	'ck bid so wy quamen veuls te cort,	<i>Ik bid voor het geval dat als wij veel te kort komen</i>
E774	't ons niet en aengerekend wort	<i>Het ons niet aangerekend wordt</i>
E775	maer alles wat wy schuldich bleven,	<i>Maar alles wat wij schuldig bleven</i>
E776	onse onkunde mach syn toegeschreven:	<i>Aan onze onkunde kan worden toegeschreven:</i>
E777	Hiermet elkeen het alderbest betracht,	<i>Hiermee heeft iedereen het allerbeste nagestreefd</i>
E778	so wenschenme van Got almachtig een goede nacht/dag	<i>En daarom (so) wenschen wij u, in naam van God almachtig, een goede nacht/dag</i>

KOMPANIJ **Al naargelang het dag is of avond herhaalt de Kompanij de Engel .**

E779	Een goede nacht / dag	<i>Een goede nacht / dag</i>
------	-----------------------	------------------------------

PIANO **→ Lied no. 13; nogmaals**

KOMPANIJ **De kompanij gaat weer door de zaal zoals bij de andere liederen en verlaat de zaal. Buiten de zaal zingen we het lied nog af zodat de mensen het nog kunnen horen. Daarna is het spel afgelopen. Het is fijn als we zwijgend daarna naar de kleedruimte gaan, een kring maken en afsluiten door iedereen te bedanken.**

EINDE DEEL 6 **Einde spel.**

Lied no. 1 door kompanij gezongen	Lied zonder nr door de koningen gezongen
Der wijzen starre blinkt ons klaar	Psallite unigenito
Den hoogsten koning moet voorwaar	Christo dei fillio
Op aardrijk zijn gekomen.	Psallite redemptori
Och wijzen, goede wijzen zegt	Domino puerulo
De waarheid ons voor ogen legt	Jacenti in praesepio
Vanwaar hebt gij vernomen?	Wie onzer zal den eerste zijn?
Ijlt nu, ijlt van hend en verre	Lied no. 7 door Maria solo gezongen
Mitter sterre	Goe heren van herten dank geseit
Tottet kinde	Van gave end offerveerdigheid
Ijlt den koning der ere vinden	Spoed ende jonst moogt u verlenen
Ijlt nu, ijlt van hend en verre	Op uwen verd're weg van henen.
Mitter sterre	Lied no. 8 door Driekoningen gezongen
Tottet kinde	Ik lag in ene nacht en sliep.
Ijlt den koning der ere vinden	Lied no. 9 door allen gezongen
Lied no. 2 door kompanij meegezongen	Balthasar, koning, daalt van den berrig neder
Drie koningen tijen, de starre veur an	Daar hij dat kindeke vinden dede,
Tot Bethlehem isser de starre gegaan	Ja also vinden dede, ja dede, ja dede
En heitse beduidt	Lied no. 10 door Maria solo gezongen
Waar 't kindeke leit	Ons zal geleiden God den heer
Daar bleve de starre stil staan.	Voert de zijnen veilige straten
Lied no. 3 door kompanij gezongen	Zal ze nimmer meer verlaten
Ter tijd Herodis regiment	Zal zijn Engel mit ons zenden
Zijn wijzen uitien oriënt	Ons regeren zonder ende
Gekomen veur Herusalem an	Hier on staat op, sijt wel gemeit
Toen Christus reeds op aarden kwam	En maaktet ezelden bereidt.
En vraagden alder wegen snel	Lied zonder nr door Maria solo gezongen
Waar geboren zij die in Israël	Ade, ade, nu leit ons Godes hand
Na de Joetse profetij'n	Van hier en tot het veer Egypteland.
De nieuwe koning zouden zijn.	Lied no. 11 door Maria solo gezongen
Lied no. 4 door kompanij gezongen	Machtige koning, gedenk aan barmhertigheid
Mit God zo will'nme ons liedeken vrolijk doen klinken!	Dat gij't-eenmaal niet rouwig en zijt
Deed nu Herodes dit woord vernemen	Zo gij vergiet der onschuldigen bloed
Gedrieën zijn ze gegaan	Bedenkt, machtige koning, wat gij doet.
De star blonk veur se henen	Lied no. 12 door Engel solo gezongen
In Bethlehem bleve de star stil staan.	Herodes, Herodes, ghy snoode tyran,
Lied no. 5 door kompanij gezongen	wat deden d'onnoosle kindjens u an,
Geboren is in Bethlehem, Al in den stal	dat ghy so deet verderven?
Een kind dwelks rijk niet en einden zal.	wagt, nu coomt ghy de doot te sterven.
Dies juigt van't jaar Hierusalem	Lied no. 13 door kompanij gezongen
Ja Christus de heer wij zingen hem	Wilt zingen end jubileren,
Lof zijner moeder rein	Jesu den Messié
Al met haar kindekein	Die de wereld doet regeren
Christus de heer wij prijzen hem	Is een zoon Marié
Met onze vreugdezank, Met onze vreugdezank	En leit in het krebbeken,
Het leit van't jaar in Bethlehem	Bij 't osjen end eselken
In krebbe klein	Suja, suja, suja, suja kindeken
Zijns rijks en zal geen einde zijn.	Ik ben u, gij zijt mijn
Dies juigt van't jaar Hierusalem	Jubelt springend, Jubelt zingend
Ja Christus de heer wij zingen hem	Hodié, hodié hodié is geboorn
Lof zijner moeder rein	Christus zone Marié, Marié
Al met haar kindekein	En heeft van ons ofgenomen
Christus de heer wij prijzen hem	Alle leed, alle leed, alle wee
Met onze vreugdesanck, met onze vreugdesanck	Helpt ons spoede tot u komen
Lied no. 6 door Maria solo gezongen	Helpt ons spoede tot u komen
Hier leit dien gij zoekt, goe heren mijn	O Christe, O Christe

In doeken gewonden het kindekijn.			
	Kleding & Attributen	Schoenen	Attributen
Engel	Beige jurk met gouden band, gouden haarbandje	Witte euritmie	Staf met ruimtelijke ster
Melchior	Witte jurk en witte centuur, rode cover, hoofddoek (luier) en kroon	Witte euritmie (witte sokken)	Staf met ronde bol
Balthasar	Witte jurk en witte centuur, blauwe cover, hoofddoek (luier) en kroon	Witte euritmie (witte sokken)	Staf met kroon
Kaspar	Witte jurk en witte centuur, groene cover, hoofddoek (luier) en kroon	Witte euritmie (witte sokken)	Staf met ui
Pagie	Blauw jurkje, blauw-gele cover + haarbandje, blauwe mallot	Blauwe euritmie	-- Stoeltje van Maria met lichtblauwe doek erover -- Plank om de koningsstaven in te zetten -- Goud (steen), wierook (in schaalte) en mirre (in doosje: het is een medicijn) -- Rode, blauwe en groene kussen om de koningstroon passend te maken -- Verrekijker--
Viligratia	Blauwe jurk, blauwe mijter, blauwe hoofddoek	Blauwe euritm.	Boek + krijtstof erin
Jozef	Grijze jurk en bruine mantel	Sandalen, blote voeten	Grillige grote staf
Maria	Rode jurk en blauwe mantel	Blauwe euritmie	
Herodes	Rood kleed, groene mantel, kroon	Zwarte euritmie	Scepter, ring, armband, ketting
Lakei	Bruine kiel met opgevulde buik, bruine pofbroek en riem	Zwarte (bruine) euritmie	Dolkje achter buikriem, popje
Krijgsknecht	Grijs onderhemd, grijs 'harnas' als kiel en broek, grijze mallot, helm, armbescherming	Sandalen	Zwaar in schede aan riem, popje
Hoofdman	Grijs onderhemd, grijs 'harnas' als kiel en broek, grijze mallot, helm, armbescherming	Sandalen	Zwaar in schede aan riem, popje, de drie popjes ergens op de route neerleggen
Kaïfas	Zwarte jurk met zwarte pinguin hoed, zwart hoofddoek	Zwarte euritmie	Rol met teksten
Pilatus	Zwarte jurk met zwarte pinguin hoed, zwart hoofddoek	Zwarte euritmie	Rol met teksten
Jonas	Zwarte jurk met zwarte pinguin hoed, zwart hoofddoek	Zwarte euritmie	Rol met teksten, hoofddoek als persoon uit het volk
Duivel	Zwarte kleding, zwarte mallot, zwarte cape (bij het paradijsspel is de Duivel rood).	Zwarte euritmie	Koninklijk mandaat, Zwarte zwaard, Zwart popje, Appel en mes, Buidel met geld, Hellekroon, Ketting, witte sjerp voor als Toneelknecht